

अध्याय : एक

परिचय

अध्ययनको पृष्ठभूमि

नेपाली साहित्यमा विविध विधाहरू रहेका छन् जसमध्ये प्रमुख विधा अन्तर्गत कविता, अध्यान, नाटक र निबन्ध पर्दछन् । नेपाली साहित्य सर्जकले यिनै विधामा कलम चलाएका कारण सम्पूर्ण साहित्य जगत् समृद्ध भएको छ । साथ साथै सर्जकका सिर्जना माथि गरिएका समालोचना तथा सैदान्तिक अनुसन्धानहरूले विधा साहित्यको गुणस्तरीय विकासमा समेत मद्दत गरेका छन् ।

यस शोध पत्रमा निबन्ध विधा अन्तर्गत पर्ने यात्रा निबन्धका बारेमा अनुसन्धान गरिएको हुँदा सोही बारेमा गहन चर्चा सान्दर्भिक ठानिएको छ ।

निबन्ध विधा अन्तर्गत विभिन्न उपविधाहरू पनि रहेका छन् । यस्ता उपविधामा संस्मरण, आत्मकथा निजात्मक निबन्ध, शब्दचित्र, रेखाचित्र, नियत्रा र जीवनी हुन् । भ्रमणात्मक, छोटो छरितो, स्थान एवम् समयप्रधान गद्य संरचनालाई नियत्रा भनिन्छ । यात्रा गर्ने क्रममा देखिएका यथार्थलाई गद्यात्मक संरचनामा ढालेर गरिएको साहित्यिक अभिव्यक्ति नै नियत्रा हो । (शर्मा, २०६६:३२२) । प्रारम्भमा यात्रा विवरणसँग संबद्ध लेखाई यात्रा निबन्ध भनिन्थ्यो । 'यात्रा निबन्ध' का सट्टामा सर्वप्रथम नियत्रा शब्दको तर्कसङ्गत सान्दर्भिक प्रयोग भने बालकृष्ण पोखरेलले गरेका हुन् । ताना शर्माकृत 'बेलायतातेर बरालिंदा' शीर्षक नियत्रा सङ्ग्रहका बारेमा लेख्ने क्रममा पोखरेलले लेखेका छन् :- सत्यको निस्तो वर्णन छ भने त्यो यात्रा लेख र रमरमको आनन्दबाट मुद्धिएको छ भने चाहिँ नियत्रा कहलाउँछ । यसर्थ नियत्रा त्यस्तो निबन्ध हो जसमा सर्जकले कुनै पनि सत्यको बारेमा जस्ताको त्यस्तै उद्घाटन गर्ने कार्य मात्र गरेको हुँदैन बरु त्यस सत्यप्रतिको आफ्नो अनुभव, कल्पना, वैयक्तिक व्यङ्ग्य, आक्रोश र उकुसमुकुसलाई समेत ठाउँ दिएको हुन्छ, पोखरेल (२०५०, पृ. १२)

नेपाली साहित्यका सन्दर्भमा राजा गगनी राजको यात्रा (वि.सं. २०५० तिर) लाई पहिलो यात्रा वर्णन मानिएको छ । (अधिकारी पृ. ९) । नेपाली यात्रा साहित्य विशाल नेपालको अभियान अनि अङ्ग्रेज नेपाल युद्ध र भोटको लडाईका साथ जन्मिएको हो, तर नेपाली यात्रा साहित्यमा

वैदेशिक यात्रा समेतको उपस्थिति भने 'जङ्गवहादुरको बेलायत यात्रा' वि.सं. १९९० बाट भएको हो (पोखरेल, २०५०,१२) ।

'जङ्गवहादुरको बेलायत यात्रा' पश्चात् लेखिएका यात्रा वर्णनहरू यात्रा निबन्धका रूपमा रहेका पाइन्छन् । 'नियात्रा' शब्दका जननी बालकृष्ण पोखरेलले दिएको परिभाषा अनुसारको पहिलो नियात्रा सङ्ग्रह भने ताना शर्माको बेलायततिर बरालिंदा' नै हो ।

नेपाली नियात्राको भण्डारलाई पूर्ण एवम् मजबुत गराउने कार्यमा प्रशस्तै नियात्राकारहरूले यात्रा निबन्ध भित्र्याएका छन्, तापनि यस विधालाई महत्वका साथ स्थान दिइएको छैन । यसो हुनाको प्रमुख कारण नियात्राको उत्पत्ति, विकास, शिक्षणीय महत्व, शिक्षण विधि र पद्धतिआदिवारे अध्ययन अनुसन्धान नभएर हुनसक्छ तर फरक भूगोल, वातावरण, परिवेश, संस्कृति, परम्परा, आर्थिक सामाजिक जीवनशैली, आदि बारे सरल भाषा र छोटो आकृतिमा जानकारी प्रदान गर्दै लेखन शैली, क्षमता र कौशलको समेत बोध गराउने नियात्रा जस्तो गहन लेखनको उत्थान गर्न अपरिहार्य भएको हालको परिप्रेक्ष्यमा यस शोधपत्र मार्फत नियात्राको पूर्ण परिभाषा अनुरूप प्रसिद्ध नियात्राकार जय छाङ्छाकृत नियात्रासङ्ग्रह 'दाहाको सिधा उडान' मा सङ्ग्रहित नियात्राहरूको सङ्कथनीय आधारमा तिनको अध्ययन र विश्लेषण गर्नमा यो शोधपत्र केन्द्रित हुनेछ ।

समस्या कथन

नियात्राकार जय छाङ्छाद्वारा लिखित 'दाहाको सिधा उडान' नियात्रा सङ्ग्रहको भाषाशैली, सन्देश, व्यङ्ग्य तथा समग्र यात्रानुभावका बारेमा विभिन्न पत्र पत्रपत्रिका मार्फत समीक्षा प्रस्तुत र प्रकाशन गरेका साथै पद्म पुरस्कार २०७४ का लागि छनौटमा परेको भएपनि यसको वस्तुगत वैज्ञानिक र व्यवस्थित अनुसन्धान भने हुन सकेको छैन अतः संकथन विश्लेषणका आधारमा उक्त कृतिको अध्ययन गर्नु यस शोधपत्रको प्रमुख समस्या रहनेछ । यस शोधपत्र तपसिलमा उल्लेखित बुँदाहरूलाई समस्याका रूपमा लिइने छ :

क) सम्बद्धनका आधारमा 'दाहाको सिधा उडान' नियात्रासङ्ग्रह कस्तो छ ?

ख) सम्बद्धकका आधारमा 'दाहाको सिधा उडान' नियात्रा सङ्ग्रह कस्तो छ ?

अध्ययनको उद्देश्य

अब्वल नियान्नाकार जय छाड्छाकृत दोहाको सिधा उडान नियान्नासङ्ग्रहको संकलन विश्लेषण गर्नु नै यस शोधपत्रको प्रमुख उद्देश्य हुनेछ । अतः यो शोधपत्र निम्न उद्देश्य पूर्तिमा केन्द्रित रहनेछ :

- क) सम्बद्धनका आधारमा 'दोहाको सिधा उडान' नियान्ना सङ्ग्रहको विश्लेषण गर्नु ।
- ख) सम्बद्धकका आधारमा 'दोहाको सिधा उडान' नियान्ना सङ्ग्रहो विश्लेषण गर्नु ।

अध्ययन औचित्य

कुनैपनि अनुसन्धानात्मक अध्ययनले नेपाली साहित्यका विभिन्न विद्याहरुको विभिन्न विभिन्न कोणबाट अध्ययन विश्लेषण भई मापन मूल्याङ्कनको कार्य समेत गर्दछ । कुनैपनि कृतिको संकथन विश्लेषणपरक अध्ययन विश्लेषण गर्दा वाच्य प्रभावका आधारमा मात्र मूल्याङ्कन नभई कृतिको आन्तरिक तहसम्म पुगेर त्यसमा भएका तथ्यहरुलाई वस्तुगत रुपमा प्रकटीकरण गर्न सकिने हुनाले यो शोधपत्र औचित्यपूर्ण र महत्वपूर्ण बन्ने छ ।

नियान्ना नेपाली साहित्यको प्रमुख विधा निबन्धको महत्वपूर्ण उपविधा हो । यसर्थ यसका बारेमा व्यापक र गहन अध्ययन हुन आवश्यक छ । विद्यमान समयसम्म अन्य विधाका तुलनामा विद्यालयका साथै विश्वविद्यालयका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरी पठनपाठन गर्ने गराउने कार्यमा उपस्थिति जनाउन र खास अध्ययन अनुसन्धान समेत हुन नसकिरहेको नियान्ना का बारेमा गम्भिर खोज अनुसन्धान गरी यसको उन्नयन गर्दै शिक्षणका क्रममा देखापरेका तथा सम्भावित चुनौतिहरुलाई समेत निरुपण गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता भाषिक सीपको एकीकृत शिक्षण गर्ने कार्यमा समेत अति उपयोगी नियान्नाको शिक्षणमा नवीन पद्धति र विधिहरुको खोज हुनु जरुरी देखिन्छ । नियान्ना शिक्षण पद्धतिलाई वैज्ञानिक र तथ्यमा आधारित बनाउनका लागि संकथन विश्लेषणको साहारा लिनुपर्ने देखिन्छ । नियान्ना शिक्षणलाई संकथन विश्लेषणपरक बनाउन

सक्दा शिक्षणमा एकरूपता ल्याउन सकिनुका साथै शिक्षण पद्धति वैज्ञानिक, वस्तुपरक र विश्लेषणात्मक बन्न सक्नेछ ।

त्यसकारण यस शोधपत्रमा नेपाली युवाको वैदेशिक रोजगारको प्रमुख गन्तव्य मानिने खाडी राष्ट्र कतारको यात्रा विवरणलाई कलात्मक ढङ्गले प्रस्तुत गर्नु भएका नियामाकार जय छाड्छ हाल काठमाडौं निवासी हुनुहुन्छ । नेपाली राजदुतावास कतारमा कार्यरत रहँदा गरेका यात्रा विवरणलाई संग्रहित गरी 'दोहाको सिधा उडान' नियामा सङ्ग्रह प्रकाशित गर्नु भएका नियामाकारले सङ्ग्रहको शीर्षक रखाइमा पनि न्याय नै गरेको देखिन्छ । मुख्यतया कतारको भ्रमण विवरणको बर्णन गरेता पनि नियामाकारले मातृभूमिलाई विर्सका छैनन्, बरु तुलनात्मक र व्याख्यात्मक भावना तथा आख्यान योग भएको नियामा सङ्ग्रह 'दोहाको सिधा उडान' को वस्तुपरक अध्ययन गरिएकोले यो शोधपत्रका माध्यमबाट पाठकलाई उक्त नियामाको वस्तुसत्य बुझ्नसहज हुने साथै जटिल बन्न गएको नियामा शिक्षण प्रक्रियालाई समेत सरल बन्न जाने र शिक्षणीय नजरले पनि यसको भूमिका शीर्षस्थ रहने हुँदा यो शोधपत्र औचित्यपूर्ण रहनेछ ।

अध्ययनको परिसीमा

यस शोधपत्रको उद्देश्य अनुसार यसका परिसीमाहरु निम्नानुसार निर्धारण गरिएको छ :

क) संकथन विश्लेषणको सैद्धान्तिक अध्ययन गरिएको छ ।

ख) 'दोहाको सिधा उडान' नियामा सङ्ग्रह भित्रका पाँच वटा नियामाहरु 'दोहाको सिधा उडान', 'नुन बोकेर दोहातिर', 'करवा बसबाट अल ओक्रा', 'बसबाट अल खोरतिर', 'मुस्फर गुफाले भस्काएको क्षण' हरुको संकथनका युक्तिहरु सम्बद्धक र सम्बद्धनका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

ग) सम्बद्धक अन्तर्गत सम्बद्धकका प्रकारहरु सन्दर्भन सम्बद्धक, संयोजन, पुनरावृत्ति, प्रतिस्थापन, लोप र कोशीष अर्थ सम्बन्धमा विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययनको रूपरेखा

अध्याय एक : परिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक खाका

अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र तैद्धान्तिक खाका

पूर्वकार्यको समीक्षा

कुनैपनि अनुसन्धान तबमात्र पूर्ण र सबल बन्छ जब त्यस सँग सम्बन्धित अन्य अनुसन्धानात्मक कार्यको गहन अध्ययन गरिन्छ। यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा अनुसन्धेय विषयसँग सम्बन्धित के कस्ता पूर्वकार्यहरु सम्पन्न भइसकेका छन्, भनी खोज गरी गहन अध्ययन गरिएको छ। यस अन्तर्गत पूर्ववर्ति रुपमा भएका नियात्रा विधासँग सम्बन्धित खोजमूलक कार्यहरु र नियात्राको सङ्कथन विश्लेषणसँग सम्बन्धीत कार्यहरुको खोजी गरिएको छ। र प्राप्त पूर्वकार्यको गहन अध्ययन विश्लेषण पश्चात् आफ्नो अनुसन्धानको विषय, समस्या र उद्देश्य किटान गरिनेछ।

उल्लेख्य पूर्वकार्यहरु

ज. सारेभा अनास्टासिया (सन् २०१०) ले 'ग्रामाटिकल कोहिजनइन आर्गुमेन्टेटिम एसयज बाइ नेर्भाजियन एण्ड लर्नर्स' शीर्षकमा एक सङ्कथनका विश्लेषणसँग सम्बन्धित शोध पत्र तयार पारेका छन्। उनले उक्त शोधकार्यमा कोशीय सम्बद्धक अन्तर्गत पुनरावृत्ति र पर्यायवाचिता तथा व्याकरणात्मक सम्बद्धक अन्तर्गत सन्दर्भक, प्रतिस्थापक, लोप र संयोजकलाई विश्लेषणको आधार बनाएका छन्। सन्दर्भक अन्तर्गत व्यक्तिगत सन्दर्भक, प्रदर्शनात्मक सन्दर्भक र तलुनात्मक सन्दर्भकलाई कृति विश्लेषणको आधार बनाएका छन्।

ग. शर्मा (२०६७) ले कृतिपरक समालोचनाका बारेमा चर्चा गर्दै कृतिको संकथन विश्लेषण गर्ने ढाँचा समेत प्रस्तुत गरेका छन्। उनले उक्त पुस्तकमा निबन्धकार चुडामणि रेग्मीको एउटा छत्रता दिनुहोला है (जुही प्रकाशन, २०६४: पृ २०९-२१३) नामक निबन्धको कृतिपरक विश्लेषण गरी नमुना प्रस्तुत गरेका छन्।

घ. कोइराला (२०६८, पृ २९७) ले कुनैपनि कृतिको सङ्कथन विश्लेषण गर्दा के कस्ता आधार अपनाई, कुन ढाँचामा गर्नु पर्दछ भन्ने बारेमा उल्लेख गरेका छन्। सङ्कथनहरुको वर्गीकरणका विभिन्न आधारहरु भएका बताउँदै उक्त लेखमा मूलतः सङ्कथनलाई भाषिक

माध्यमका आधारमा कथ्य र लेख्य संकथन तथा विषयवस्तुका आधारमा सामान्य र विशिष्ट सङ्कथन हुने उल्लेख गरेका छन् । कृतिको सङ्कथन विश्लेषण गर्दा सङ्कथनका प्रकार अनुसार छुट्टाछुट्टै विश्लेषण ढाँचा अपनाउन सकिने उल्लेख गर्दै कोइरालाले मूलतः संकथन विश्लेषणका दुई आधारहरु (सम्बद्धता र सम्बद्धन) हुने र तिनै अनुरूप कृतिको विश्लेषण गरिने बताएका छन् । प्रस्तुत लेखानुरूप सङ्कथनमा वाक्यभन्दा माथिल्ला एकाइहरु बीच सम्बन्धन जनाउन आउने संयोजक, निर्देशक, प्रतिस्थापक जस्ता भाषिक युक्तिहरु सम्बद्धक हुने भने सङ्कथन भित्र रहेको अर्थगत, तार्किक र सम्बन्धगत सम्बन्धलाई सम्बद्धन भनिन्छ ।

कोइराले उक्त लेखनीमा सङ्कथन विश्लेषणका आधारमा सङ्कथन विश्लेषणका सम्बन्धमा व्यापक चर्चा गर्दै सम्बन्धक र सम्बद्धनका आधारमा सङ्कथन विश्लेषणको मौलिक ढाँचा तथा नमुनासमेत प्रस्तुत गरेका हुँदा सो कार्य यस शोध कार्यका लागि उपयोगी पूर्वकार्यका रूपमा रहेको छ ।

तिम्सिना (२०७१) ले 'मेरो अमेरिका यात्रा' नियात्रा सङ्ग्रहको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकमा शोध पत्र प्रस्तुत गरेका छन् । जसमा सङ्कथनका युक्तिहरु र सङ्कथनका तत्वहरुका आधारमा उपर्युक्त कृतिको विश्लेषण गरिएको छ ।

अम्माई (२०७४) ले मरुभूमिमा सौन्दर्यको खोजी शीर्षकको लेखमार्फत् दोहाको सिधा उडान नियात्रा सङ्ग्रहको विश्लेषण प्रस्तुत गरेकि छिन् । लेखमार्फत नियात्राकारका आँखाले देखेका, भोगेका दर्दनाक यथार्थताका साथै कतारको भौगोलिक स्थितिको खुराक पस्किएको कुरा उल्लेख गरिएकोछ ।

रा.स.स. (२०७४) ले In And Around Doha शीर्षकको लेख प्रकाशित गरी दोहाको सिधा उडान नियात्रालाई नजिकवाट औँल्याएको छ । यस कृतिमार्फत् नियात्रा विधा र नियात्राकारको उचाई बढेको भनी समग्र विश्लेषण गरिएको छ ।

सुवेदी (२०७४) ले पुस्तक परिचय स्तम्भमा 'दोहाको सिधा उडान' नियात्राको परिचय प्रस्तुत गरेको छ । यसमा नियात्राकारले आफैले मात्र यात्रा नगरी पाठकलाई पनि सँगसगै यात्रा

गराउँदै हिड्नुका साथै नियन्त्राकार आफैमा अनुसन्धाता र अन्वेषकका रूपमा रहेको कुरा उल्लेख छ ।

पाण्डे (२०७१) ले टाउको निबन्धको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारेकि छिन् । यसमा टाउको निबन्धमा प्रयुक्त सम्बन्धक र सम्बन्धनको विस्तृत अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययनमा पूर्व कार्यको उपयोगिता

कुनैपनि विषयमा अन्य थप अनुसन्धान गरिनुपूर्व गरिएका व्यवस्थित खोज, समालोचना, समीक्षा, विश्लेषण, धारणा र लेख आदि त्यस विषयसम्बद्ध कार्यहरु नै सो विषयका बारेमा गरिएका पूर्वकार्यहरु हुन् । कुनै पनि विषयको अनुसन्धानलाई, वैज्ञानिक, बालियो र व्यवस्थित बनाउन त्यस विषयवस्तुका बारे भएका पूर्वकार्यको खोजी गर्न अनिवार्य हुन आउँछ ।

पूर्वकार्यको अध्ययनविना अनुसन्धाताले आफ्नो अनुसन्धानको विषय र अनुसन्धेय समस्याको निर्धारण गर्न सक्दैन । आफूले छनोट गरेको विषयसँग सम्बन्धित के कस्ता समस्याहरुबारे पूर्व खोज भएका छन् ? ती खोजहरु समस्या निरूपणमा पूर्ण वा अपूर्ण के छन्? विषयसम्बद्ध थप समस्याहरु के के हुन्? कुन समस्याका बारेमा अनुसन्धान गरिनु प्राथमिक ठहर्छ ? जस्ता यावत प्रश्नहरुको निरूपण गर्नका लागि पूर्वकार्य अपरिहार्य हुन्छ ।

पूर्वकार्यको अध्ययनले अनुसन्धातालाई आफूले गर्ने अनुसन्धान बारे थप स्पष्ट हुन त मददत गर्छ नै त्यसका अतिरिक्त अनुसन्धानमा मार्गदर्शन समेत प्रदान गर्दछ । अनुसन्धानको आवश्यकतालाई पुष्टि गर्ने कार्यदेखि पूर्ण अनुसन्धानलाई औचित्यपूर्ण, वैज्ञानिक, वस्तुगत, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने कार्यमा समेत विषयसम्बद्ध पूर्वकार्यको अध्ययनले महत्वपूर्ण सहयोग गर्ने हुँदा हरेक अनुसन्धानमा पूर्वकार्यको विशेष उपयोगिता रहने गर्दछ । यसर्थ यस शोध प्रस्तावमा समेत उपर्युक्त उल्लेखित पूर्वकार्यहरुको महत्व र उपयोगिता रहने छ ।

सैद्धान्तिक रुपरेखा

सङ्कथनको परिचय

संस्कृत भाषाको 'कथन' आधार पदमा 'सम' पूर्वसर्ग लागेर सङ्कथन शब्दको निर्माण भएको हो । शब्द निर्माणका दृष्टिले उक्त सङ्कथन शब्दको शाब्दिक अर्थ 'समग्र कथन' वा 'पूर्ण अभिव्यक्ति' भन्ने हुन्छ ।

अंग्रेजी भाषामा सङ्कथनलाई 'डिस्कोर्स' शब्दले चिनिन्छ । 'डिस्कोर्स' एक नाम शब्द हो । अंग्रेजी भाषामा डिस्कोर्स भन्नाले कथ्य वा लेख्य रुपमा अर्थयुक्त अभिव्यक्तिको उत्पादनका लागि भाषाको प्रयोग भन्ने हुन्छ, अक्सफोर्ड डिक्सनरी (आठौँ संस्करण) यसै गरी सङ्कथनका सम्बन्धमा डेबिट क्रिस्टलले भनेका छन् । 'सङ्कथन वाक्य भन्दा ठूलो भाषाको विस्तारित रूप हो', भण्डारी र नेपाल (२०६७, पृ. १२०)मा उद्धृत । यस परिभाषा अनुसार कुनैपनि सङ्कथन वाक्य भन्दा ठूलो हुन्छ र यो भाषाको विस्तारित रूपमा आएको हुन्छ । नुनान डेविडका अनुसार 'सङ्कथनले एउटा सन्दर्भको सम्प्रेषणात्मक कार्य तथा घटनाको व्याख्या गर्ने कुरालाई जनाउँछ', भण्डारी र नेपाल (२०६७, पृ. १२० मा उद्धृत)। यस परिभाषा अनुसार सङ्कथनले कुनै एक सन्दर्भ वा घटनाको व्याख्या तथा सम्प्रेषण गर्ने कार्यलाई जनाउँछ । त्यसैगरी लङ्गम्यान डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिकमा सङ्कथन शब्दको अर्थका रूपमा लेखिएको छ, 'साञ्चारिक कार्यको कथन परिणामका रूपमा उत्पादित रूप नै सङ्कथन हो, जसले भाषाका विस्तारित एकाइलाई जनाउँछ' भण्डारी र नेपाल (२०६७ पृ. १२१ मा उद्धृत) । यस परिभाषा अनुसार कुनैपनि विचार विनियमका लागि प्रयोग गरिएको भाषिक समुच्चय नै सङ्कथन हो भन्ने बुझिन्छ । अक्सफोर्ड डिक्सनरी (आठौँ संस्करण) मा 'सङ्कथन' शब्दको थप व्याख्या गर्दै लेखिएको छ, 'अभिव्यक्तिका भिन्न अंशहरू कसरी एक अर्को अंशसँग सम्बन्धित भएका छन् भनी अध्ययन गरिने भाषा नै सङ्कथन हो ।

उपर्युक्त परिभाषाहरूबाट के स्पष्ट हुन्छ भने कुनैपनि लेख्य वा कथ्य अभिव्यक्तिमा भएको अर्थयुक्त पूर्ण कथन वा बनाइ नै सङ्कथन हो ।

सङ्कथन वाक्य भन्दा ठूलो पूर्ण अभिव्यक्ति हो । वाक्यहरूको पूर्वापर सम्बन्धबाट निर्मित अनुच्छेद र अध्यायहरूको योगबाट सङ्कथन बन्दछ यसर्थ यसलाई वाक्यहरूको संयोजनका रूपमा पनि व्याख्या गर्न सकिन्छ । सङ्कथन भाषाको सम्प्रेषणात्मक कार्यसँग सम्बन्धित छ । सम्प्रेषणात्मक कार्य भाषाको प्रसङ्ग वा सन्दर्भसँग भएमा त्यसलाई सङ्कथन भनिन्छ । भाषिक

सम्प्रेषण कथ्य वा लेख्य भाषाका माध्यमबाट हुन्छ । त्यसैले सङ्कथन पनि कथ्य र लेख्य दुवै किसिमका उच्चारहरुको समुच्चयबाट निर्मित हुन्छ । सङ्कथन सम्प्रेषणात्मक कार्य वा कथन घटनासंग सम्बन्धित हुन्छ । यो भाषाको यस्तो अविच्छिन्न विस्तार हो । जुन युक्तिसङ्गत र स्वयम्मा पूर्ण हुन्छ । यसमा संवाद, भाषण, छलफल जस्ता कथ्य अन्तरक्रियात्मक अभिव्यक्तिका साथै चिठ्ठी, लेख, निबन्ध, आख्यान आदिजस्ता लेख्य अभिव्यक्तिहरु पर्दछन् । सङ्कथन अन्तर्गत उखान, टुक्का, मुक्तक जस्ता लघु आयामका रचनादेखि कथा, उपन्यास, नाटक, महाकाव्य आदिजस्ता बृहत् आयामका रचनाहरु समेत समेटिएका हुन्छन् । यसरी सङ्कथन एउटा सिङ्गो वा त्यसभित्रको अंश पनि हो, (कोइराला, पृ २९७)

सङ्कथन विश्लेषणको परिचय

कथ्य वा लेख्य पूर्ण अभिव्यक्तिमा प्रयुक्त भाषा र अर्थको व्याख्या विश्लेषण गर्ने वस्तुगत, सङ्गठित र वैज्ञानिक पद्धतिलाई सङ्कथन विश्लेषण भनिन्छ । सम्प्रेषणात्मक अभिव्यक्तिमा प्रयुक्त भाषाको विस्तारित रूपको अध्ययन गर्ने ढङ्गलाई सङ्कथन विश्लेषण मानिएको छ । मूलतः सङ्कथनको विश्लेषण नै सङ्कथन विश्लेषण हो जो ज्यादै वस्तुगत, व्यवस्थित, सङ्गठित र वैज्ञानिक हुने गर्दछ । सङ्कथन विश्लेषणलाई अङ्ग्रेजीमा 'डिस्कोर्स एनालाइसिस' भनिन्छ । सर्वप्रथम डिस्कोर्स एनालाइसिस शब्दको प्रयोग सन् १९५२ मा जेलिड ह्यारिसले गरेका थिए । एक लेखमा भाषातत्वको वितरणको बारेमा चर्चा गर्ने क्रममा ह्यारिसले प्रयोग गरेको डिस्कोर्स एनालाइसिस शब्द अङ्ग्रेजीमा स्थापित भएको हो भण्डारी र नेपाल (२०६७, पृ. १४)

साहित्य सङ्कथन विश्लेषणको सुरुवात संरचनावादी समालोचना प्रणालीको अन्त्यपछि भएको हो । सङ्कथन विश्लेषणद्वारा कृतिको कृतिपरक अध्ययन विश्लेषण गरिनेछ । लेखक केन्द्री समालोचना, पाठककेन्द्री समालोचना, परिवेशकेन्द्री समालोचना जस्ता समालोचनाहरुको कृतिलाई अपेक्षा गरेका र बाह्य तलमा मात्र फन्को मारेका हुँदा त्यस्ता अवैज्ञानिक, विषयगत, भाषामुक्त, अपूर्ण र भाषा विमुख समालोचनाहरुले कृतिमा प्रयुक्त भाषा, त्यसको उपयुक्तता तथा अर्थ समेतलाई आन्तरिक तलसम्म गहिरिएर उजागर गर्न सकेनन् । यसर्थ कथ्य वा लेख्य सृजनाको वस्तुपरक, भाषापरक, व्यवस्थित अति वैज्ञानिक ढङ्गबाट तथ्यपरक विश्लेषण गर्न

पाठकपरक समालोचना प्रणालीको स्थापना भएको पाइन्छ । पाठकपरक समालोचनालाई कृतिपरक समालोचना पनि भनिन्छ । कृतिको वास्तविक विश्लेषण गर्ने कार्यमा शैलीवैज्ञानिक समालोचना, उत्तरसंरचनावादी समालोचनाहरूका साथै सङ्कथन विश्लेषणको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ, शर्मा (२०६६, पृ. २६०) ।

सङ्कथन विश्लेषणका विशेषता

सङ्कथन विश्लेषणका मूलभूत विशेषताहरूलाई निम्नानुसार बुँदागत गर्न सकिन्छ, शर्मा (२०६६ पृ. २६२) :

क. यो भाषापरक विश्लेषण हो । यसले पाठकमा उपलब्ध भाषिक तथ्याङ्कको भाषा विज्ञानका उपकरणहरूद्वारा विश्लेषण गर्दछ ।

ख. यो वस्तुपरक विश्लेषण हो । यसले आत्मनिष्ठ नभएर वस्तुनिष्ठ ढङ्गबाट कृतिको विश्लेषण गर्दछ ।

ग. यो अन्तर्निष्ठ विश्लेषण हो । यसले कृतिभित्रै रहेर त्यसको विश्लेषण गर्छ ।

घ. यो वैज्ञानिक विश्लेषण हो । यसले निर्धारित भाषिक युक्तिका आधारमा कृतिको विश्लेषण गर्दछ ।

ङ. यो स्वयम्मा पूर्ण विश्लेषण हो । यसले विभिन्न भाषिक एकाइहरूद्वारा सिर्जित सबैभन्दा ठूलो भाषिक एकाइ वाक्यको विश्लेषण गर्दछ ।

च. यो उपयुक्तताको खोजी गर्ने विश्लेषण हो । यसले कृति (पाठ) मा प्रयुक्त भाषाका साथै विचारको शिलशिला तथा सम्प्रेषणीयताको उपयुक्तताको अध्ययन समेत गर्दछ ।

यसरी सङ्कथन विश्लेषण पश्चात् विश्लेष्य कृति सिङ्गो, पूर्ण, एकीकृत, शृङ्खलाबद्ध, स्पष्ट, बोध्य, सुसङ्गत र विधागत छ/छैन भन्ने जस्ता प्रश्नहरूको निराकरण गर्दै कृतिमा, प्रयुक्त भाषाको समेत उपयुक्त अध्ययन गरिने हुँदा कृतिको सङ्कथन विश्लेषण आज अपरिहार्य बनिसकेको छ ।

सङ्कथन विश्लेषणको अवधारणा

सङ्कथनमा प्रयुक्त भाषापक्ष तथा अर्थपक्षको व्यवस्थित र वैज्ञानिक विश्लेषण गर्ने क्रममा सङ्कथन विश्लेषण सम्बन्धी विभिन्न धारणाहरू अगाडि आएका छन् । ती धारणाहरूको मिश्रणबाट सङ्कथन विश्लेषणको खास पद्धति र युक्तिहरूको विकास भएको छ । यसर्थ सङ्कथन विश्लेषणका सन्दर्भमा देखापरेका विविध अवधारणाहरूलाई यहाँ सङ्कथन विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा भनिएको ।

सङ्कथन सम्बन्धमा खास गरी दुई किसिमका अवधारणाहरू छन् । एउटा उत्पादनका रूपमा र अर्को प्रक्रियाका रूपमा रिचर्डस र उनका साथीहरूले उत्पादन र प्रक्रियासम्बन्धी धारणालाई स्पष्ट पार्दै सम्प्रेषणात्मक कार्यको सम्पूर्णता उत्पादन हो भने सम्प्रेषणात्मक कार्यको उत्पादन गर्ने सीप वा क्षमता नै प्रक्रिया हो भनेका छन् । यस अवधारणा अनुरूप वक्ता वा लेखकले खास अभिव्यक्तिको जो पूर्ण सम्प्रेषण गर्दछ, त्यसलाई उत्पादनका रूपमा लिइएको छ । रिचर्डसले मूलतः लेख्या सङ्कथनका बारेमा चर्चा गर्दै कुनैपनि लिखित रूपमा तयार भएको रचना वा सामाग्रीको पूर्ण रूपलाई उत्पादन भनेका छन् भने सो लेख्या रूप तयार पार्नु पूर्वका सूचना सङ्कथन, पूर्वलेखन तथा पश्चलेखन जस्ता चरणलाई प्रक्रियाको रूपमा लिएका छन् । सम्प्रेषणको पूर्ण रूप उत्पादन भएको हुँदा सोको व्यवस्थित निर्माणका लागि अपनाईएका वस्तुगत चरणहरू प्रक्रियाका रूपमा आएका हुन्छन्, (भण्डारी र नेपाल, २०६७: पृ १३) ।

नोम चम्स्कीले आफ्नो रूपान्तरण व्याकरणको मानक सिद्धान्त (सन् १९६५) मा प्रस्तुत गरेको अवधारणाले पनि सङ्कथन विश्लेषणको उत्पादन र प्रक्रिया सम्बन्धी अवधारणाको उत्थानमा बल पुऱ्याएको छ । चम्स्कीले आन्तरिक संरचनामा रहेको भाषा खास रूपान्तरण नियम लागेर बाह्य संरचनामा आउने र वर्णित हुने बताएका छन् । यहाँ बाह्य संरचनामा आउने भन्ने कुरालाई उत्पादनका रूपमा लिइएको छ भने बाह्य संरचनामा आउनु अघिको आन्तरिक संरचनाको तह तथा खास रूपान्तरण नियमहरूलाई प्रक्रियाको रूपमा लिइएको छ । चम्स्कीको उक्त व्याख्याले मूलतः कथ्य सङ्कथनको निर्माण सम्बन्धमा स्पष्ट पारेको छ भने लेख्य सङ्कथनको निर्माण सम्बन्धमा पनि उत्तिकै व्याख्या गरेको छ ।

समाज भाषा विज्ञानको स्थापना पछि समाजमा प्रयुक्त भाषाको व्यापक अध्ययन प्रारम्भ भयो । तत् पश्चात् सङ्कथनको अवधारणा पनि प्रारम्भ भएको पाइन्छ । पहिले पहिले सङ्कथन विश्लेषण भन्नाले कुराकानी वा संवाद विश्लेषण भनी चिनिन्थ्यो तर अभिव्यक्तिका दुई रूप कथ्य र लेख्य अभिव्यक्तिहरू उत्तिकै महत्वपूर्ण हुन्छन् भन्ने मान्यतानुरूप विविध लेख्य सङ्कथनहरूको पनि चर्चा भएको पाइन्छ । सङ्कथन भन्नाले समग्र कथन भन्ने हो तसर्थ कथ्य र लेख्य अभिव्यक्तिमा भएको समग्र अभिप्राय नै सङ्कथन मानिन्छ । वर्तमान कथ्य र लेख्य सङ्कथनका विभिन्न रूपदान तयार भएका छन् । विभिन्न रूपमा रहेका सङ्कथनहरूको विविध ढाँचा ढंगबाट विश्लेषण गरिने गरिएको भएपनि सबैमा सम्बन्धन पक्षको अध्ययन भने समान रूपले गरिँदै आइएको छ भण्डारी र नेपाल (२०६७ : पृ. १२/१४) ।

सङ्कथन विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा निर्माण र विकासमा रिचर्डसको धारणा रूपान्तरण व्याकरण, समाज भाषाविज्ञान साथै मनोवैज्ञानिक चिन्तनको समेत उत्तिकै प्रभाव परेको देखिन्छ । मनोवैज्ञानिक दृष्टिलाई सङ्कथन मानिएको हुँदा सङ्कथनको विश्लेषण पनि यसै अनुरूप गरिने पर्ने धारणा राखिएको छ ।

समाज भाषा वैज्ञानिकहरूले अभिव्यक्तिको एक घटनाको रूपमा लिएको सङ्कथनलाई प्रतीक विज्ञानले कुनैपनि साहित्यिक अभिव्यक्तिको संज्ञा दिएको छ । तथापि हिजोआज भाषाको प्रयोग भएको कुनैपनि अभिव्यक्तिलाई सङ्कथनको रूपमा लिएर विश्लेषण गर्न सकिने भएको छ । सन् १९५२ मा जेलिड ह्यारिसले सङ्कथन विश्लेषणको शब्दतः प्रयोग गरेपछि उनले कुनैपनि सङ्कथनको विश्लेषण व्याकरणिक स्तरबाट गर्न सकिने बताएका थिए । तत् पश्चात् सङ्कथन विश्लेषणको प्रारम्भ भएको मानिन्छ । उनले व्याकरण वाक्यसम्म मात्र सीमित नभएर वाक्यहरूको योगबाट बन्ने अनुच्छेद, अध्याय आदिसम्म पनि वितरित भएको हुन्छ । तसर्थ सङ्कथनमा प्रयुक्त भाषा तत्वका आधारमा त्यसको विश्लेषण गरिनुपर्ने बताएका थिए । ह्यारिसले व्याकरण वाक्यसम्मको मात्र नभई सिङ्गो कथन कै संरचना हो भन्दै सङ्कथन विश्लेषणमा कथनको पूर्ण संरचनाको खोजी गर्नु पर्ने बताएका छन्, (भण्डारी र नेपाल २०६७: पृ. १४) ।

साहित्यिक सङ्कथनहरूको विश्लेषणमा हिजोआज खास गरी सम्बद्धक र सम्बन्धन विश्लेषणको आधार बनाइने गरेको छ, शर्मा (२०६६) । त्यसमा पनि सम्बद्धक अन्तर्गत मूलतः

सन्दर्भक, संयोजक, पुनरावृत्ति प्रतिस्थापन, लोप र कोशीय अर्थ सम्बन्धलाई र सम्बद्धनलाई विश्लेषणको आधार बनाईएको छ । (भण्डारी र नेपाल, २०६७:पृ१८)

सङ्कथनका प्रकार

सङ्कथनका प्रकारलाई कथ्य र लेख्य गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरिएको छ, (भण्डारी र नेपाल, २०६७: पृ.१५) ।

कथ्य सङ्कथन

बोली वा कथ्यको रूपमा रहेको सङ्कथनलाई कथ्य सङ्कथन भनिन्छ । पहिले पहिले कथ्य रूपको सङ्कथनलाई मात्र विश्लेषण गरिन्थ्यो । कथ्य सङ्कथन अन्तर्गत सामान्य बोली, वार्तालाप, कुराकानी, संवाद, भाषण, प्रवचन, गालीगलौज, ठट्ट्यौली वादविवाद आदि जस्ता मौखिक अभिव्यक्तिहरु पर्दछन् । भाषाको आदिरूप कथ्य भएकोले गर्दा कथ्य सङ्कथन ज्यादा महत्वपूर्ण हुने गर्दछ ।

कथ्य सङ्कथनमा निम्नानुसारका विशेषताहरु रहन्छन् :

क. भाषेत्तर क्रियाकलापको आधिक्यता रहन्छ ।

ख. वक्ता र श्रोताबीच प्रत्यक्ष सहभागिता रहन्छ ।

ग. बोलीका माध्यमबाट व्यक्त हुन्छ ।

घ. कथन गतिविधिमा स्वतन्त्रता हुने हुँदा नियन्त्रणको स्थिति कम हुने हुन्छ ।

ङ. अपूर्ण वाक्यहरुको प्रयोग, उखान, टुक्का तथा वक्ताको व्यक्तिगत थेंगो समेतको प्रयोग हुन सक्छ ।

च. यो सङ्कथन सहयोगात्मक सिद्धान्तमा आधारित हुन्छ ।

छ. कर्तृ वाच्यका क्रियाको अधिक प्रयोग हुन्छ भने व्याकरणिक नियमहरुको न्युन पालना हुनसक्छ ।

ज. स्थानीय भाषिकाको प्रभाव भाषको तत्कालीन वा सामाजिक प्रयोग तथा नवीन भाषाको समेत उपस्थिति रहन सक्ने यस प्रकारको सङ्कथनमा सम्प्रेषणीयतालाई प्रमुख मानिन्छ ।

लेख्य सङ्कथन

लिखित रूपमा रहेका पाठहरूमा पाइने समग्र कथनलाई लेख्य सङ्कथन भनिन्छ । यो भाषको लेख्य रूपसँग सम्बन्धित छ । सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, वैज्ञानिक, प्राविधिक, साहित्यिक आदि क्षेत्रसँग सम्बन्धित लेख्य अभिव्यक्तिको सङ्कथन विश्लेषण गर्न सकिन्छ । लेख्य सङ्कथन पूर्णतः भाषिक सामग्रीहरूमा निर्भर रहन्छ ।

लेख्य संकथनका विशेषताहरू :

क. यो लेखाइद्वारा व्यक्त हुन्छ ।

ख. लेखक र पाठक आमनेसाम्ने नहुन सक्छन् ।

ग. संवाद, नाटक, एकाङ्की आदि कथ्य रूपका सङ्कथनलाई लेख्य रूपमा ढाल्न भाषेत्तर क्रियाकलापको उल्लेख भाषतत्त्वबाटै गरिन्छ ।

घ. यो बढी व्याकरणसम्मत, नियन्त्रित, र औपचारिक हुन्छ ।

ङ. निपात, धेगो, आदिको न्युन प्रयोग हुने यस सङ्कथनमा मूलतः कर्मवाच्य र भाव वाध्यका क्रियाहरूको प्रयोग गरिन्छ ।

सङ्कथनका तत्वहरू

सङ्कथनलाई सम्प्रेषणीय बनाउनका लागि यसभित्र रहेका निश्चित तत्वहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका हुन्छन्, जसलाई सङ्कथनका तत्व भनिन्छ ।

सङ्कथनका तत्वहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिन्छ

प्रस्तोता

कथ्य सङ्कथनमा वक्ता र लेख्य सङ्कथनमा लेख्यको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । वक्ता बिना कथ्य सङ्कथन, निर्माण हुन सक्दैन भने लेख्य सङ्कथन निर्माणमा लेखक अनिवार्य हुन्छ । श्रोता वा पाठकलाई आफ्नो अभिव्यक्तिप्रति एकचित्त गराउने तथा उनीहरूको परिवेश एवम् क्षमता अनुसारको भाषिक तथा भाषेतर क्रियाकलापहरूको प्रयोग गरी सम्प्रेषण कार्य सञ्चालन गर्ने कार्य वक्ता/लेखकले गर्ने गर्दछन् ।

बोद्धा

कथ्य सङ्कथनलाई श्रोताले सुनिदिएनन्, र लेख्य सङ्कथनलाई पाठकले पढिदिएनन् भने अभिव्यक्तिको सम्प्रेषण हुन सक्दैन । कथ्य सङ्कथनको अभिव्यक्तिमा श्रोताले सहयोगात्मक रूपले सङ्कथन निर्माणमा सघाउ पुऱ्याइरहेका हुन्छन् । लेख्य सङ्कथनमा पाठकले भाषिक तथा अर्थतात्विक पक्षको मनन गरिरहेको हुन्छ तसर्थ सङ्कथन निर्माण तथा सम्प्रेषण कार्यमा श्रोता र पाठक महत्वपूर्ण तत्वको रूपमा रहेका हुन्छन् ।

माध्यम

सङ्कथन अभिव्यक्तिको सम्प्रेषणद्वारा निर्माण हुन्छ । सम्प्रेषण कार्यमा वक्ता/लेखक, मार्ग (माध्यम) र श्रोता/पाठकको आवश्यकता पर्छ ।

माध्यमबिना अभिव्यक्तिको सम्प्रेषण हुन सक्तैन तसर्थ अभिव्यक्तिको माध्यमलाई सङ्कथनको महत्वपूर्ण तत्व मानिन्छ । यस्ता माध्यमहरू रेडियो, टेलिभिजन, टेलिफोन, इन्टरनेट, फेसबुक, ई-मेल, पुस्तक, पत्रपत्रिका आदि हुन सक्छन् ।

सूचनाको स्वरूप

सबै सङ्कथनहरू एकै किसिमले अभिव्यक्त भएका हुँदैनन् । सङ्कथनमा, प्रयुक्त सूचनाको स्वरूप अनुसार त्यसको ढाँचा तथा भाषिक उपस्थिति निर्धारित भएको हुन्छ । एकै किसिमको सूचनालाई पनि विभिन्न विधा वा स्वरूपमा व्यक्त गर्न सकिन्छ भने फरक किसिमका

सूचनाहरूलाई पनि एकै स्वरूपमा प्रेषण गर्न सकिने हुन सक्न तसर्थ सङ्कथन निर्माणमा सूचनाको स्वरूपले पनि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ ।

विषय

सङ्कथनको विषयको प्रकृतिले पनि सङ्कथनमा विविधता ल्याउँछ । वर्णनीय घटना, वस्तु, सूचना आदिजस्ता कुराहरूबाट सङ्कथनको स्वरूपमा प्रभाव पर्छ । वस्तुप्रधान, घटनाप्रधान, व्यक्तिप्रधान आदि विषयले सङ्कथनलाई आफ्नो प्रयोजन अनुरूप निर्देशित गरेका हुन्छन् ।

कोड

खास भाषिक रूपको छनोट नै कोड हो । सङ्कथनमा छनोट गरिएको भाषिक रूपले सङ्कथनले विशिष्ट बनाई दिन्छ । सङ्कथनमा विषय र प्रसङ्गानुसार मानक भाषा, अमानक भाषा, श्रेणीय भाषा, भाषिका आदिबाट भाषिक कोडहरू छनोट गर्न सकिन्छ ।

परिवेश

सङ्कथन निर्माण हुँदै गर्दाको परिवेश तथा लक्षित परिवेशले पनि सङ्कथन निर्माणमा प्रभाव पारेको हुन्छ । भिन्न भिन्न परिवेशमा निर्माण भएका सङ्कथनहरूमा प्रयोग गरिएको भाषा तथा त्यसको सम्प्रेषण कार्यसमेत भिन्न भिन्न हुन जान्छ ।

यसरी सङ्कथन निर्माण र सम्प्रेषणमा आवश्यक पर्ने वक्ता/लेखक, स्रोत/पाठक, माध्यम, सूचनाको स्वरूप, विषय, कोड र परिवेशलाई सङ्कथनका तत्व मानिएको छ, (भण्डारी र नेपाल, २०६७: पृ. १९-२०) ।

सङ्कथन विश्लेषणका युक्तिहरू

कुनैपनि सङ्कथनको विश्लेषण गर्दा त्यसका के कस्ता पक्षहरूलाई आधार बनाउने भन्ने कुरालाई सङ्कथनका युक्तिहरू भनिन्छ । सङ्कथनको विश्लेषणमा मूलतः सम्बद्धक र सम्बद्धन गरी दुई युक्तिहरूलाई अवलम्बन गरिन्छ, जसको व्याख्या निम्नानुसार छ, (भण्डारी र नेपाल, २०६७, पृ. १७-१८)

सम्बद्धन

सम्बद्धन सङ्कथन विश्लेषणको अनिवार्य र स्थल युक्ति यो । जस्तासुकै विषय र स्वरूपका सङ्कथनहरुको विश्लेषणमा पनि सम्बद्धन पक्षको विश्लेषण अपरिहार्य हुन्छ । सम्बद्धनले जाउँछ । सङ्कथनमा सम्प्रेषणीयताको खोजी गर्ने कार्य सम्बद्धनले गर्दछ ।

सङ्कथनमा अभिव्यक्तिको आन्तरिक र परिवेशीय सम्बन्धलाई समेत समेट्ने सम्बन्धले भाषिक घटनाको कारण कार्य वा कार्य कारण सम्बन्ध पनि जनाएको हुन्छ । सङ्कथनमा निहित आर्थी, सन्दर्भगत, तार्किक आदि दृढ सम्बन्धलाई सम्बन्ध मानिने हुँदा यसले पाठको आन्तरिक तलुसँग सम्बन्ध राख्छ । खासमा सम्बद्धन भनेकै पाठगत अर्थको आन्तरिक विकास्को निष्कर्ष हो । यो आर्थी एकाइसँग जोडिएको हुन्छ । यसको सम्बन्ध सङ्कथनको सङ्गठन तथा पहिचान र तयसको एकीकृत स्वरूपसँग हुन्छ । स्थानिय कालिक अनुगमन, विशेष सामान्य, सामान्य विशेष सम्बन्ध हुने यसमा अभिव्यक्तिको समानता, भिन्नता, तार्किकता, स्पष्टीकरण आदिको सम्बन्ध समेत रहन्छ ।

कथ्य वा लेख्य पाठका अंशहरुको योगबाट बन्ने पूर्ण अभिव्यक्तिको सङ्गठन पक्षसँग श्रोता वा पाठकको अनुभावको परिवेश, मानसिक स्तर, भाषिक समक्षा आदिको तालमेल मिलाउने कार्य गरी सम्प्रेषणीय बनाउने कार्य सम्बद्धनले गर्दछ । अभिव्यक्तिलाई शृङ्खलित बनाउनु, अधिल्लो विचारले पछिल्लो विचारलाई सङ्केत गर्नु तथा पछिल्लो विचारले अधिल्लो विचारलाई स्पष्ट पार्नु जस्ता क्रम सम्बद्ध अन्तर्गत पर्दछन् ।

समग्रमा सङ्कथन र श्रोता वा पाठकबीचको आन्तरिक अन्विति स्थापित गरी सङ्कथनलाई सम्प्रेषणीय बनाउने युक्तिलाई नै सम्बद्धन भनिन्छ ।

सम्बद्धक

अभिव्यक्तिको बाह्य तहसँग सम्बन्ध राख्ने सङ्कथनको विश्लेषणको युक्तिलाई सम्बद्धक भनिन्छ । अभिव्यक्तिलाई शृङ्खलित बनाउने क्रममा के कस्ता भाषिक पक्षहरुले के कस्तो उपस्थिति जनाएका छन् भन्ने कुरा सम्बद्धक अन्तर्गत पर्दछ । सम्बद्धक सङ्कथनमा प्रयुक्त

वाक्यहरुका भिन्ना भिन्नै अङ्गहरुलाई एक आपसमा जोडनुका साथै त्यसभन्दा ठुला एकाईहरु (विशेषतः अनुच्छेद) लाई समेत जोड्ने काम गर्दछ ।

अभिव्यक्तिलाई रोचक, समाष्टि तथा मितव्ययी बनाउने कार्यमा सम्बद्धकको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । सम्बद्धकले विभिन्न अन्तर वाक्यहरु तथा उपवाक्यहरुलाई एक आपसमा समन्वय गराई जोडकको काम गरेको हुन्छ । रचनाको स्तर भदा माथिल्ला एकाईहरुलाई एकजुट पार्ने सहयोग गर्ने युक्ति भएकाले यो स्थूल प्रकृतिकनो हुन्छ ।

सङ्कथनभित्र सम्बद्धकको उपस्थिति कतै योजकका रुपमा कतै पुष्टिकर्ताका रुपमा, कतै प्रतिस्थापकका रुपमा, कतै समावेशकका रुपमा त कतै सन्दर्भकका रुपमा भएको हुन्छ । कतै कोशीय अर्थसम्बन्धका रुपमा देखापर्ने सम्बद्धक कतै लोपका रुपमा आउने गर्दछ । अभिव्यक्तिलाई क्रमबद्ध बनाउन वा सम्बद्धन निर्माण गर्न प्रयोग भएको भाषका विविध पक्षहरुको अध्ययन गर्नुपर्दा सङ्कथनमा सम्बद्धक विश्लेषण गरिन्छ । सङ्कथनमा सम्बद्धक पक्षले पाठको प्रभावकारिता बढाउन सहयोग गर्ने हुँदा सङ्कथन विश्लेषणमा सम्बद्धकलाई समेत एक महत्वपूर्ण युक्तिका रुपमा लिइन्छ ।

सङ्कथनमा निम्नानुसारका सम्बद्धकहरु रहेका हुन्छन्

सन्दर्भक सम्बद्धक

सङ्कथन भित्र वाक्यन्तरिक र अन्तर वाक्यीय कथन खण्डलाई शृङ्खलाबद्ध गरी विषयवस्तुलाई संगठित बनाउने सार्वनामिक वा क्रियायोगिक शब्दलाई सन्दर्भक सम्बद्धक भनिन्छ । भाषिक संङ्कथनका घटनाहरु पद, पदावली, वाक्य आदिलाई परस्पर सम्बद्ध तुल्याउने निर्देशक कोटीहरु प्रयोग गर्ने कार्यका आधारमा मूलतः अग्रसन्दर्भक र पश्चसन्दर्भक गरी दुई प्रकारका सन्दर्भक सम्बद्धकहरु हुन्छन् ।

उदाहरण : मैले पढेकै छैन भनेर हरिले भनेपछि नारद छक्क पऱ्यो । त्यसपछि उसले यो बुझ्यो कि बनावटी अभियनले मात्र कोही शिक्षित हुँदो रहनेछ ।

उदाहरणमा 'म' र 'यो' ले पछाडिको सन्दर्भलाई सूचित गरेका छन् अतः यस सङ्कथनको 'म' र 'यो' पश्चसन्दर्भक सार्वनामिक सम्बद्धक हुन । त्यस्तै 'त्यस' र 'उ' ले क्रमशः मैले पढेकै छैन र नारद लाई बुझाएका हुनाले यी दुई अग्रसन्दर्भक सार्वनामिक सम्बद्धक हुन् ।

संयोजक सम्बद्धक

अभिव्यक्ति शृङ्खलाई एक अर्कासँग जोड्ने सम्बद्धकलाई संयोजक सम्बद्धक भनिन्छ । यस अन्तर्गत संयोजन, वियोजन, विपरीतता, अधिनस्थता, कार्यकारण, विकल्प आदि जनाउने संयोजकहरू पर्दछन् । जस्तै ए, अनि, पनि, तरपनि, तथापि, तर, वा अथवा, त्यसकारण आदि ।

पुनरावृत्ति :

समान किसिमका पदहरू दोहोरिने वा पुनरावृत्त हुने सम्बद्धक लाई पुनरावृत्ति सम्बद्धक भनिन्छ । शब्द, वाक्य, पदावली तथा सन्दर्भको नै दोहोर्न्याइ पुनरावृत्त गरी एकाइको प्रयोग गर्ने प्रवृत्तिलाई यसले समेटेको छ । पुनरावृत्ति कतै पूर्ण त कतै आंशिक हुन्छ । जस्तै : हामी नयाँ वर्षमा धनुष्कोटी घुम्न गएका थियौं । जतिबेला हामी त्यहाँ पुग्यौं त्यतिबेला त्यहाँ सुन्दर मन्दिर निर्माणाधिन अवस्थामा थियौं ।

माथिको उदाहरणमा त्यहाँ, त्यतिबेला ले पूर्व प्रयुक्त पदहरू क्रमशः धनुष्कोटी र नयाँ वर्षलाई प्रतिस्थान गरेका छन् ।

लोप

कुनै खास भाषिक पद, पदावली, वाक्यांश आदिको लोप गराई सङ्कथन सम्प्रेषणमा सहजता उत्पन्न गराउन लोप सम्बद्धकको प्रयोग गरिन्छ । शर्मा (२०६६: पृ. २६५) जस्तै

राम : तिमी काठमाडौं कहिले आयौ ?

सीता : हिजो

सीताको जवाफमा म काठमाडौं हिजो आएँ । भन्ने पदावली लोप भएको छ, तथापि आशय स्पष्ट छ ।

कोशीय अर्थ सम्बन्ध

दुई वा सोभन्दा बढी शब्दहरूको सम्बन्धलाई कोशीय अर्थ सम्बन्ध भनिन्छ । सङ्कथनमा प्रयुक्त कतिपय शब्दहरूका विचमा यस्तो सम्बन्ध रहन्छ । यस्ता सम्बन्धहरू पर्यायता, विपरीतार्थकता, अनेकार्थकता, श्रुतिसमय भिन्नार्थकता, समावेशात्मकता आदि जस्ता रूपमा आएका हुन्छन् । जस्तै दशरथ र गंगालालले देशका लागि जीवन उत्सर्ग गरे । उनीहरूले वीरगति प्राप्त गरे । उनीहरू देशका लागि सहिद भए ।

यहाँ वैचारिक रूपले तिनै वाक्यमा सहिद भन्ने पर्याय भाव स्पष्ट भएको छ । यो पर्यायता हो, भण्डारी र नेपाल (२०६७:पृ. २०) ।

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि

अनुसन्धान ढाँचा

नियात्राको सङ्कथन विश्लेषणसँग सम्बन्धित यस अनुसन्धानमा छनोट गरिएको शीर्षक तथा सोसँग सम्बन्धित अध्ययन सामग्रीहरु समेतका आधारमा यस यस अनुसन्धानमा मूलतः पुस्तकालयीय सामग्रीहरुको उपयोग गरिएको र तिनको गम्भीर वर्णन पश्चात् विश्लेषण गरिने हुँदा । पुस्तकालयीय तथा वर्णनात्मक विधिको उपयोग गरिनेछ ।

जनसङ्ख्या तथा नमुना

यस अनुसन्धानमा नियात्राका र जय छाडछाडद्वारा लिखित 'देहाको सिधा उडान' नामक नियात्रा सङ्कथन भित्रका १६ वटा नियात्रा जनसङ्ख्यामा र त्यस अन्तर्गतका ५ वटा नियात्राहरुलाई नमुनाका रूपमा लिइने यस अध्ययनमा पूर्ण कृतिका सबै नियात्राहरुको विश्लेषण गरिने हुँदा जनसङ्ख्या तथा नमुनाका रूपमा पूर्ण कृति नै लिइनेछ ।

नमुना छनोट विधि

यस अनुसन्धानमा खास खास प्रयोजनका लागि प्रयोजनमूलक तथा निर्णयात्मक नमुना छनोट प्रविधि अपनाई नमुना छनोट गरिनेछ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत

यस अनुसन्धानमा नियात्रा सङ्ग्रह दोहाको सिधा उडानलाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा प्रयोग गरिनेछ भने अनुसन्धेय विषयसँग सम्बन्धित विभिन्न पूर्वकार्यहरु, समालोचना, सन्दर्भपुस्तक, पत्रपत्रिका, इन्टरनेटबाट प्राप्त सामग्री, कार्यपत्र, जर्नल आदिलाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा उपयोग गरिनेछ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

यस अनुसन्धानमा आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि टिपोट पत्र, इन्टरनेट, टेलिफोन आदि साधनको उपयोग गरिने छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन विधि

यस अनुसन्धानमा तथ्याङ्कहरुको सङ्कलनमा आवश्यकता अनुसार अन्तर्वाता र अवलोकन विधिको प्रयोग गरिने छ ।

तथ्याङ्क विश्लेषण विधि

यस अनुसन्धानमा प्राप्त तथ्याङ्कहरुलाई अनुसन्धान शीर्षकसँग सम्बद्ध गरी उचित वर्णन गरिसकेको छ । सङ्कलित सामाग्रीको अध्ययन र प्रशोधन, सम्पादन, व्यवस्थापन, वर्णन, वर्गीकरण तथा सङ्गठन पश्चात् आवश्यकता अनुसार तालिकीकरण र आरेख निर्माण समेत गरिने छ । तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट प्राप्त नतिजालाई आधारमानी कृतिको सान्दर्भिकता निर्माण गरिनेछ ।

अध्याय चार

सङ्कथन विश्लेषणका युक्तिहरूको आधारमा 'दोहाको सिधा उडान' को विश्लेषण

'दोहाको सिधा उडान' मा सम्बद्धकको विश्लेषण

सन्दर्भन सम्बद्धक

दोहाको सिधा उडानमा सन्दर्भनको स्थिति निम्नानुसार रहेको छ ।

- उदाहरण-१, श्री राइजी मेरो पुरानो मित्र हुनुहुन्छ । उहाँसँगको मित्रता करिब तीन दशकभन्दा बढी भई सकेको छ (पृ.९,अनु १)
- उदाहरण-२, कुनै पनि विश्वास योग्य वा स्थापित कार्यालय, होटल वा व्यक्तिले स्पोन्सर गरेपछि मात्र दोस्रो देशको नागरिकलाई प्रवेशआज्ञा जारी गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसै अनुरूप मेरो र परिवारका लागि प्रवेश आज्ञा (पृ.२, अनु. ३)
- उदाहरण-३, ट्रान्जिटलाइनमा लामै समय बस्नु पर्ने भयो । यही मौकालाई सदुपयोग गर्दै केही साहित्यिक मित्रहरूलाई फोन गर्ने गरे (पृ.३, अनु. १)
- उदाहरण-४, बाटोका दायौँबायाँ उभिएका भवनहरूलाई नियाल्न व्यस्त छु । लाग्छन यी भवनहरू कनै मान्छेले बनाएका होइनन् । (पृ. २९,अनु. ४)
- उदाहरण-५, र ती ज्ञात अज्ञात ढाकरे दाइहरू जसले धरानबाट नुन बेकेर ल्याई खुवाउनुभयो .....
- उदाहरण-६, केही मानिसहरू गुफा हेर्न आइपुगेका रहेछन् । उनीहरू गुफा प्रवेश गर्न तर्फ लागे । (पृ.१६४, अनु. ३)
- उदाहरण-७ सार्वजनिक यातायातको पहुँच छिट्टै बरवा भिलेज पुग्नेछ । नत्र त्यहाँ खोलिएका मार्केटको भविष्य एकदम अन्धकारमय हुनेछ । (पृ.४५, अनु. १)
- उदाहरण-८, कतारमा समयतालिका अनुसार चल्ने बस रित्तै भएपनि दाँडँदो रहेछ त्यहाँ । (पृ. ७५, अनु. ३)
- उदाहरण-९, यो पाडिक्तकार पनि कर्मचारी भएकाले सार्वजनिक विदा भएकै दिन ..... (पृ.१५६, अनु. १)
- उदाहरण-१०, धेरै शुभचिन्तक साथीभाइहरू छन् कतारमा । तिनीहरू मध्ये सर्वश्री दीपक पौडेल, दिनेश रेग्मी, विमल सुवेदी .....। उहाँहरूले कुनैपनि किसिमको स्वार्थ सेवा.....स्मरण गरे । (पृ.१५७, अनु. २)

उदाहरण-११, त्यही तारवारले बेरिएको स्थान नै मुस्फर सिन्कहोल हुनुपर्छ भनी निश्चित जस्तै भएर बढिरहेका छौं । (पृ.१६३, अनु. २)

उपर्युक्त उदाहरणमा प्रयुक्त सन्दर्भन सम्बद्धकको विश्लेषण

उदाहरण-१, मा प्रयोग भएको उहाँ (दुरवर्ती, एकवचन, दर्शक, सर्वनाम निर्देशकले पूर्व प्रसङ्गमा आएको 'श्री राई' निर्देश गरेको हुँदा उहाँ उग्र सन्दर्भकको रूपमा आएको छ ।

उदाहरण २, मा प्रयोग भएको 'यसै' (निकटवर्ती, एकवचन) निर्देशकले पूर्व प्रसङ्गमा आउको 'स्पोन्सर गरेपछि', लाई निर्देश गरेको हुँदा यसै अग्र सन्दर्भकका रूपमा आएको छ ।

उदाहरण ३, मा प्रयोग भएको यही (निकटवर्ती, एकवचन) निर्देशकले पूर्वप्रसङ्गमा आएको 'लामो समय' लाई निर्देश गरेको हुँदा 'यही' अग्र सन्दर्भकका रूपमा आएको छ ।

उदाहरण ४, मा प्रयोग भएको यी (निकटवर्ती, बहुवचन निर्देशकले पूर्वप्रसङ्गमा आएको 'उभिएका भवनहरु' लाई निर्देश गरेको हुँदा यी अग्र सन्दर्भमा रूपमा आएको छ ।

उदाहरण ५, मा प्रयोग भएको ती (दुरवर्ती, बहुवचन, दर्शक सर्वनाम) निर्देशकले पछिल्लो सन्दर्भमा आएको 'ढाकरे दाइहरु' लाई निर्देश गरेको हुँदा 'ती' पश्च सन्दर्भका रूपमा आएको छ ।

उदाहरण ६, मा प्रयोग भएको उनीहरु (निकटवर्ती, बहुवचन, दर्शक सर्वनाम) निर्देशकले पूर्व सन्दर्भमा आएको 'केही मान्छेहरु' लाई निर्देश गरेको हुँदा 'उनीहरु' अग्र सन्दर्भकका आएको छ ।

उदाहरण ७, मा प्रयोग भएको त्यहाँ (दुरवर्ती, स्थानबोधक, क्रिया विशेषण) निर्देशकले पूर्व सन्दर्भमा आएको 'बरवा भिलेज' लाई निर्देश गरेको हुँदा 'त्यहाँ' अग्र सन्दर्भकका रूपमा आएको छ ।

उदाहरण ८, मा प्रयोग भएको त्यहाँ (दुरवर्ती, स्थानबोधक, क्रिया विशेषण) निर्देशकले अघिल्लो सन्दर्भमा आएको 'कतार' लाई निर्देश गरेको हुँदा 'त्यहाँ' अग्र सन्दर्भकका रूपमा आएको छ ।

उदाहरण ९, मा प्रयोग भएको यो (निकटवर्ती, एकवचन, दर्शक सर्वनाम) निर्देशकले पछिल्लो सन्दर्भमा आएको 'कर्मचारी' लाई निर्देश गरेको हुँदा 'यो' पश्च सन्दर्भकका रूपमा आएको छ ।

उदाहरण १०, मा प्रयोग भएका तिनीहरू (दुरवर्ती, बहुवचन, दर्शक सर्वनाम) र उहाँहरू (दुरवर्ती बहुवचन, दर्शक सर्वनाम) निर्देशकहरूले पूर्वसन्दर्भमा आएका क्रमशः 'साथी भाइहरू र दीपक, दिनेश' आदिलाई निर्देश गरेको हुँदा 'तिनीहरू' र 'उहाँहरू' अग्र सन्दर्भकका रूपमा आएका छन् ।

उदाहरण ११, मा प्रयोग भएका 'त्यही' (दुरवर्ती, स्थानवाचक सर्वनाम) निर्देशकहरूले पछिल्लो सन्दर्भमा आएको 'मुस्फर सिन्क' होल लाई निर्देश गरेको हुँदा त्यही पश्च सन्दर्भककता रूपमा आएको छ ।

माथिका उदाहरणमा प्रयुक्त विभिन्न सम्बद्धकलाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १, निर्देशक सम्बद्धक

उदाहरण सङ्ख्या	निर्देशी	निर्देष्ट	सन्दर्भ
१	उहाँ	श्री राई	अग्र
२	यसै	स्पोन्सर गरेपछि	अग्र
३	यही	लामो समय	अग्र
४	यी	भवनहरू	अग्र
५	ती	ढाकेर दाइहरू	पश्च
६	उनीहरू	केही मानिसहरू	अग्र
७	त्यहाँ	बरवा भिलेज	अग्र
८	त्यहाँ	कतारमा	अग्र
९	यो	कर्मचारी	पश्च
१०	तिनीहरू, उहाँहरू	साथीभाइहरू, दिनेश, दीपक, आदी	अग्र
११	त्यही	मूस्फ सिन्क होल	पश्च

उपर्युक्त उदाहरणहरूमा प्रयुक्त सम्बद्धताले अधिल्लो र पछिल्लो वाक्यबीचमा सम्बन्ध स्थापित गरी अभिव्यक्तिको प्रस्तुतीकरणमा सहजता सृजना गरेको छ, भने पठन र श्रवण

कार्यबाट अभिव्यक्त भाव ग्रहण गर्ने काममा पाठक वा श्रोतालाई कुनैपनि किसिमको कठिनाई उत्पन्न नगराई अझ सरल बनाउने कार्य गरेका छन् ।

निर्देशकका रूपमा प्रयुक्त सर्वनाम आदिले अधिल्ला र पछिल्ला पद, पदावली आदिलाई निर्देशित गरी अग्र र पश्च सन्दर्भका रूपमा सम्बद्धता स्थापित गरेका छन् । यस किसिमको सम्बद्धताले नाम आदिको पुनरावृत्तिलाई रोकी पाठमा मितव्ययिता सृजना गरेको छ ।

सहनिर्देशात्मक सम्बद्धताले पाठकमा मितव्ययिता ल्याउँछ । पाठका भाषिक एकाइहरूमा सहनिर्देशात्मक सम्बद्धता छ भने निर्देशीको त्यही अर्थ हुन्छ जुन अर्थ निर्देशकको हुन्छ (शर्मा (२०६६, पृ. २९७) । तसर्थ यस नियात्रामा प्रयुक्त वर्णित तथा अन्य सहनिर्देशात्मक सम्बद्धकहरूले पनि पाठमा सरल ढङ्गले मितव्ययिता ल्याएका छन् ।

यस कृतिमा अत्याधिक अग्र सन्दर्भकहरूको प्रयोग भएको छ भने पश्च सन्दर्भकको प्रयोग न्यून देखिन्छ । दर्शकवाचक सर्वनाम र स्थानबोधक क्रियाविशेषणको प्रयोग निर्देशकका रूपमा धेरै भएको छ । दूरताका हिसाबले दूरवर्ती निर्देशीहरू नै बढी छन् । निर्देशीहरू एकवचनका तुलनामा बहुवचनका धेरै छन् । वर्णनात्मक शैलीको मात्र विवरण भएको हुँदा पाठमा यस किसिमका सम्बद्धकहरूको प्रयोग स्वाभाविक देखिन्छ ।

यस कृतिमा प्रयुक्त सहनिर्देशात्मक सम्बद्धकहरूको परिमाणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २, सहनिर्देशात्मक सम्बन्धक

त्यहाँ	३	उनले	२	यस	३८
जहाँ	३	उनलाई	२	यी	१०
त्यस	२१	तिनी	१	यिनीहरू	०
त्यो	८	सोही	१	यसको	५
सो	१३	तिनीहरू	३	यसमा	८
ती	६	उक्त	०	यिनै	०
ऊ	०	उस	१	यही	१०
उनी	१	त्यसै	४	यहाँ	२
उनको	१	त्यही	१०	हामी	७०

उनको	१	यसै	११	हाम्रो	९
उनका	०	त्यसो	०	तपाईं	९
उनीहरु	५	तिनले	१	उहाँ	१३
उसले	३	यो	२२	यहाँ	२८

उपर्युक्त तालिका अनुसार सबैभन्दा बढी हामी निर्देशीको प्रयोग ७० पटक भएको छ भने सबैभन्दा कम उनी, उसको, उनको, तिनी, सोही, उस र तिनले निर्देशीको प्रयोग १/१ पटक भएको छ । यस निकटवर्ती क्रिया विशेषणको अधिक प्रयोग गरिएकाले लेखकले यो सङ्कथन कतार बसाईको बेला तयार पारेका हुन् भन्ने बुझ्न सकिन्छ ।

यस कृतिभित्र यति धेरै निर्देशीहरुको प्रयोग गरिनाले वाक्य-वाक्य, अनुच्छेद-अनुच्छेद, पाठ-पाठ र समग्रमा पूर्ण कृति नै परस्परमा सम्बद्ध भएको पाइन्छ । विचार अभिव्यक्तिको रेखीय श्रृङ्खला निर्माणमा उपर्युक्त सम्बद्धकहरुले ठूलो भूमिका निर्वाह गरेका छन् ।

संयोजक सम्बद्धक

‘दोहाको सीधा उडान’ यात्रा संस्मरणमा निम्नानुसार संयोजक सम्बद्धक भएको छ :

उदाहरण १, सहयोगी हातहरु नभए निकै नै कठिनाइमा पर्ने स्थितिमा छु म यी दिनमा ।
किनकि गत नोभेम्बर १९, २०१० को दिनमा रत्नको अपरेसन भएकोले
.....(पृ. २, अनु, १)

उदाहरण २, भित्र कतै डर **भएपनि** उनीहरुको अनुहारमा खुसी भने सलबलाएको देख्छु ।
(पृ. ५, अनु, १)

उदाहरण १ मा आएको ‘किनकि’ र उदाहरण २ मा आएको ‘भएपनि’ ले क्रमशः सहयोगी हात चाहिनुको र अनुहारमा खुसी सलबलाउनु कारणको खोजी गरेका छन् । यसप्रकार माथि प्रयोग भएका ‘किनकी’ र ‘भएपनि’ जस्ता कारणबोधक संयोजकहरुको प्रयोगले वाक्यहरुलाई जोडेर कार्यकारण सम्बन्ध स्थापना गर्न मद्दत गरेका छन् ।

उदाहरण ३, एक क्षेत्रमा एकैनासको घरहरु देख्न अनौठो हुँदैन कतारमा, **तर** यहाँ भवन सम्बन्धी के कस्ता नीति तथा नियम छन् त्यसबारे अनविज्ञ नै छु । (पृ. २९, अनु. ५)

- उदाहरण ४, उसले (दिपेशले) अमेरिकाको क्रिसमस तथा भारतको दीपावली देखिसकेकै छ । तैपनि खाडीक्षेत्रको रमकभमक देख्न पाएको पहिलो पटक हो । (पृ.७६, अनु. २)
- उदाहरण ३, मा आएको 'तर' ले र उदाहरण ४ मा आएको 'तैपनि' ले अधिल्लो र पछिल्लो विचार वा घटनाबीच विपरीतता सृजना गरेर जोडकको कार्य गरेका छन् । यस नियामा प्रयोग भएका यस्ता विपरीतार्थक संयोजकहरूले विपरीत विचारलाई सम्बद्ध तुल्याएर अभिव्यक्तिको श्रृङ्खला कायम गराएका छन् ।
- उदाहरण ५, उनी बसको अन्तिम गन्तव्यस्थल अल थकिरासम्म पुग्ने यात्रु होलान् 'भन्ने' अनुमान गरें मैले । (पृ.७७, अनु. २)
- उदाहरण ६, उम्म अल जुवेर वेस्टको तबलमा गएर कुरा गर्ने हो भने एक न एक त नेपाली नभेटिने कुरै छैन । (पृ.१६०, अनु. ३)
- उदाहरण ५, मा आएको भन्नेले अल थकिरासम्म पुग्ने कुरालाई सङ्केत गरेको छ भने उदाहरण ६ मा आएको भने ले एकजना नेपाली अवश्य भेटिने कुरालाई सङ्केत गरेको छ । यस नियामा प्रयोग भएका यस प्रकारका सङ्केतवाचक संयोजकहरूले अधिल्लो र पछिल्लो उक्तिबीच सम्बन्ध स्थापना गरी मितव्ययी प्रस्तुतिमा मद्दत पुऱ्याएका छन् ।
- उदाहरण ७, टेलिभिजनको पर्दाजस्तै लाग्यो मलाई मरुभूमि माथिको आकाश र बिनासितिमा जिस्किन आउने बादल । (पृ.७, अनु. ३)
- उदाहरण ८, उनीहरू सपना र भविष्यबारे मनमनै सोचन थाल्छन । (पृ.४, अनु. ३)
- उदाहरण ७ र ८ मा आएको 'र' ले क्रमश आकाश र बादल तथा सपना र भविष्यलाई योजना गर्ने काम गरेको छ । यस प्रकारका समुच्चयवाची संयोजकले यस कृतिमा दुई वा दुई भन्दा बढी व्यक्ति, वस्तु, ठाउँ तथा पदार्थलाई आपसमा जोड्ने कार्य गरेका छन् । जसले गर्दा पाठ लघु र सरल बनेको छ ।
- उदाहरण ९, प्राय : विश्वका केही अपवाद मुलुकबाहेक अन्य देशहरूले राहदानीमा नै भिसाको छाप वा स्टिकर लगाइदिनै गरेको पाइन्छ । (पृ.२, अनु. २)

उदाहरण १०, अभ् सजिलोसँग बुझ्ने हो भने सिग्नल दोहा विमास्थलको आसपारमै 'वा' क्यापिटल पुलिसको कार्यालय नजिकमा रहेको छ । (पृ.२७,अनु. ३)

उदाहरण ११, साँच्चै आफैलाई थाह छैन मोटरमा यात्रा गरि रहेको छु कि कल्पनाको विमानमा । (पृ.३०, अनु. २)

उदाहरण ९, मा आएको 'वा' ले भिसाको छाप र स्टिकरमध्ये कुनै एक, उदाहरण १० मा आएको 'वा' ले विमान स्थलको आसपास र क्यापिटल पुलिसको कार्यालयमध्ये एक र उदाहरण ११ मा आएको 'कि' ले मोटर र कल्पनाको विमानमध्ये एक भन्ने विकल्प प्रस्तुत गरेका छन् । यस किसिमका संयोजकहरु विकल्पबोधक संयोजक हुन् । यस कृतिमा प्रयोग भएका यस्ता संयोजकहरुले पनि कुनै दुई वाक्यहरुलाई संयोजन गरी एउटै वाक्य बनाउन सहयोग गरेका छन् ।

उदाहरण १२, कुवेत र कतारमा एउटै किसिमको भाषा र भेषभुषा छ । भौगोलिक वातावरण पनि उस्तै उस्तै छ । त्यसबारे यहाँ उल्लेख गरिरहनु पर्ला जस्तो लागेको छैन मलाई । यस उदाहरणमा आएका 'र' 'पनि' 'त्यसबारे' क्रमबाहक संयोजक हुन् । यी संयोजकले उभ्याईको क्रमलाई जनाई दुई वा सो भन्दा बढी वाक्यहरुलाई संयोजन गरेर एउटै वाक्यमा परिणत गरेका छन् ।

उदाहरण १३, सुन्दरता टिप्न आएका हामी पनि फर्कनु न बस्नुको स्थितिमा पुगेर गाडि लहलहराई रहेको नीमको हरियो मुस्कानमा हरायौँ एकछिन । (पृ.६२, अनु ३)

उदाहरण १३, मा आएको 'न' (विभाजकवाचक) संयोजकले हामी लाई फर्कनु र बस्नुको मिश्रित अवस्थामा विभाजन गरेको छ । प्रयुक्त न ले हामी फर्कन पनि नसकेको र बस्न पनि नसकेको अवस्थालाई जनाउँदै दुवैको मिश्रित रूपमा भएको अथवा व्यञ्जनार्थमा द्विविधामा पारेको अर्थबोध गराई वाक्य संयोजन गरेको छ ।

यस कृतिमा प्रयोग भएका संयोजकहरुको नमुना परीक्षणका लागि पहिलो, सातौँ र पन्ध्रौँ नियत्रालाई आधार भन्दा निम्नानुसार परिणाम आउँछ ।

तालिका नं. ३ संयोजक सम्बद्धकहरु

संयोजक	किनभने	१	७	१५	आवृत्ति सङ्ख्या
कारणवाचक	किनभने		१		१
	किनकि	४		३	७
	हुनाले		३		३
	त्यसैले	२	४	७	१३
	भएपनि	६	२	२	१०
विपरीतार्थबोधक	तर	१६	५	२३	४४
	तापनि	३	२	६	११
सङ्केतवाचक	भने	६	७	१०	२३
	भन्ने	४	३	१७	२४
समुच्चयबोधक	र	८	२	१	११
विकल्पबोधक	वा	११	६	१८	३५
	कि	२	४	५	११
क्रमबोधक	र	४७	२०	५१	११८
विभाजनवाचक	त्यसपछि	१	१	२	४
	न			४	४

यस आधारमा पूर्ण कृतिमा क्रमबोधक संयोजकको सबैभन्दा बढी प्रयोग भएको छ । त्यसपछि विपरीतार्थबोधक र विकल्पबोधक संयोजकहरुको पनि अधिक प्रयोग पाइन्छ भने अन्य संयोजकहरुको पनि प्रयोग उस्तै नै पाइन्छ । यस कृतिमा प्रयुक्त संयोजकहरुले वास्तवमै दुई वा दुईभन्दा बढी वाक्यहरुलाई जोडेर एउटै वाक्य बनाई कम भाषिक एकाइहरुको प्रयोगद्वारा धेरै भन्दा धेरै अभिव्यक्ति दिने कार्यलाई प्रोत्साहन गरेका छन् भने पाठ्य कृतिलाई बोझिलो र भाषिक एकाइलाई थुप्रो हुनबाट बचाएर विचार सम्प्रेषणलाई सहज, सरल र श्रृङ्खलित तुल्याएका छन् । यस किसिमको सम्बद्धकको प्रयोगले सम्बद्धन पक्षलाई निकै ठूलो योगदान गरेको पाइन्छ ।

पुनरावृत्ति संयोजक

खासगरी यस कृतिमा भाषिक एकाई शब्दको पुनरावृत्तिद्वारा सम्बद्धता कायम गरिएको छ । विभिन्न सत्रओटा शीर्षकमा विभाजित यस संस्मरणका पाँचवटा शीर्षकमाथि तयार पारिएको यस शोधपत्रमा यस संयोजकको प्रयोग मूलतः शब्द स्तरको पूर्ण पुनरावृत्ति र केही आंशिक पुनरावृत्ति समेत पाइन्छ । जस्तै :

उदाहरण १, विहनैपिच्छे छतमा चारो खान आउने हुलका हुल परेवाहरुले के सोच्लान् । (पृ.१, अनु. २)

- उदाहरण २, म नेपाल फर्की आएपछि सो सम्बन्धमा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान गई कुलपति बैरागी काइँला, उपकुलपति गंगाप्रसाद उप्रेती .....सँग छलफल चलाएँ । सोही अनुरूप प्रतिष्ठानका कुलपतिले ..... गराउनु थियो । (पृ.३, अनु. २)
- उदाहरण ३, हाउसमेड बाहेकका अन्य कामको लागि जानेहरु धेरै हदसम्म सुरक्षित रहन्छन् । तर हाउसमेड र त्यसँग सम्बन्धित काममा जानेको बारेमा भने ठोकुवा गरेर भन्न सक्ने पक्षमा छैन । यत्तिकैमा साउदी राजकुमारीको बायोग्राफी प्रिन्सेस पढेको भल्भली सम्भे । हाउसमेड भएर साउदी पुगेकी युवतीको अनुहार सलबलायो मनभरी । (पृ.६, अनु. १)
- उदाहरण ४, बालुवाकै पहाड, बालुवाकै मैदान, बालुवाकै चउर, बालुवाकै बाटो, बालुवाकै जङ्गल र बालुवाकै महासागर छ अरेवियन क्षेत्रमा अवस्थित राज्य कतारमा । (पृ.२७, अनु. १)
- उदाहरण ५, यिनै रङ्गीचङ्गी भवनहरुको बीचैबीच मोटरमा यात्रा गरिरहँदा बाटोका दायाँबायाँ उभिएका भवनहरुलाई नियल व्यस्त छु । (पृ.२९, अनु. ४)
- उदाहरण ६, मैले देखेको कतार यो होइन । मैले जानेको कतार यो होइन । मैले बुझेको कतार यो होइन । (पृ.५६, अनु. ५)
- उदाहरण १ मा 'हुल' शब्दको पूर्ण पुनरावृत्ति गरिएको छ ।
- उदाहरण २ मा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानको आंशिक पुनरावृत्तिका रूपमा 'प्रतिष्ठान' शब्दको प्रयोग गरिएको छ ।
- उदाहरण ३ मा 'हाउसमेड' शब्दको पूर्ण पुनरावृत्ति गरिएको छ ।
- उदाहरण ४ मा 'बालुवाकै' शब्दको पूर्ण पुनरावृत्ति गरिएको छ ।
- उदाहरण ५ मा रङ्गीचङ्गी भवनको आंशिक पुनरावृत्तिका रूपमा 'भवन' शब्दको प्रयोग गरिएको छ ।
- उदाहरण ६ मा 'कतार', 'यो' र 'होइन' शब्दको पूर्ण पुनरावृत्ति गरिएको छ ।

यस कृतिमा वाक्यस्तरको पुनरावृत्तिको प्रयोग भएको छैन भने धेरै भन्दा धेरै पुनरावृत्ति खास खास अनुच्छेदमा खास खास शब्दको पुनः पूर्ण प्रयोगद्वारा गरिएको छ । पुनरावृत्तिको कम प्रयोग हुनुको कारण सन्दर्भन सम्बद्धक र संयोजक सम्बद्धकको उच्च

प्रयोग गरिएको हुनु हो । पुनरावृत्त शब्दहरूले भनाईलाई ज्यादा प्राथमिकता वा जोड दिन तथा अभिव्यक्तिलाई पूर्वाभिव्यक्तिसँग सम्बद्ध तुल्याउँदै सम्प्रेषणीय बनाउन मद्दत गरेको देखिन्छ । उदाहणका लागि 'मुस्फर गुफाले भस्काएको क्षण' शीर्षक नियात्रा (पृष्ठ १५६-पृष्ठ १६७) लाई आधार मानेर हेर्दा निम्नानुसारको पुनरावृत्ति गरिएको देखिन्छ :

- अनुच्छेद-१, काम, कर्मचारी, दिन
- अनुच्छेद-२, विदा, दिन
- अनुच्छेद-३, कतार, तापक्रम
- अनुच्छेद-४, पत्रकार, साप्ताहिक, मित्र
- अनुच्छेद-५, दिलीप, सर
- अनुच्छेद-६, गुफा
- अनुच्छेद-७, फुर्सद, गुगल
- अनुच्छेद-८, आबु वाउल, हामी
- अनुच्छेद-९, गुफा, बाघ, भालु
- अनुच्छेद-१०, साल्वा, रोड
- अनुच्छेद-११, ब्रिज, ओभरहेड
- अनुच्छेद-१२, सडक, उँट,
- अनुच्छेद-१३, बाटो, तबल, गाउँ, जहाँ,
- अनुच्छेद-१४, गोठ, नेपाली,
- अनुच्छेद-१५, रङ्ग,
- अनुच्छेद-१६, अरबी, साइनबोर्ड
- अनुच्छेद-१७, कुरा,
- अनुच्छेद-१८, हामी, भवन, कतार
- अनुच्छेद-१९, धरोधर, प्रगति
- अनुच्छेद-२०, तबल
- अनुच्छेद-२१, तारबार, खुसी, अनुहार
- अनुच्छेद-२२, प्रवेश, गहिरो, मुख, गुफा, चट्टान, चमेरा, नेपाल
- अनुच्छेद-२३, फेदी, बास्ना,
- अनुच्छेद-२४, क्रम, महसुस

अनुच्छेद-२५, कतार
अनुच्छेद-२६, मन, भेला
अनुच्छेद-२७, फोटा, मोबाइल
अनुच्छेद-२८, शङ्का
अनुच्छेद-२९, कतै, मृत्यु, हृदयघात,
अनुच्छेद-३०, कार, गति, दोहा,

यस नियात्रामा कुनै शब्दको पुनरावृत्ति एउटा मात्र अनुच्छेदमा भएको छ जस्तै गोठ, शङ्का तर केही शब्दको पुनरावृत्ति एकभन्दा बढी अनुच्छेदमा भएको छ जस्तै, कार, गुफा, तबल, हामी आदि, एउटा अनुच्छेद भित्र भएको पुनरावृत्तिले त्यस अनुच्छेदका वाक्यहरूलाई सम्बद्ध तुल्याएको छ । यस सम्बद्धताबाट पूर्णपाठ एक ढिक्का बनेको छ र सन्दर्भ छरिन पाएको छैन । पछिल्लो पुनरावृत्तिले अघिल्लो पुनरावृत्तिसँग सन्दर्भित गरेर यस पाठकलाई एकीकृत स्वरूप प्रदान गरेको छ । यसले पाठलाई सहज बनाएको छ र कृतिलाई भाषिक एकाइहरूको विकट जड्जल हुनबाट जोगाएको छ ।

‘दोहाको सीधा उडान’ का अन्य शीर्षकका निबन्धहरूमा पनि यस्तै किसिमले पुनरावृत्ति भई वाक्य वाक्य अनुच्छेद अनुच्छेद तथा पाठ पाठ बिच सम्बद्धता कायम भई पूर्ण कृति सम्प्रेषणीय बनेको छ ।

प्रतिस्थापन सम्बद्धक

यस कृतिमा विभिन्न प्रतिस्थापक शब्दहरूले अघिल्लो सन्दर्भमा आएका समान अर्थ, स्तरका पद, पदावलीहरूलाई निम्नानुसारले प्रतिस्थापन गरेका हुन् ।

उदाहरण-१, जनवरी १३, २०११ अर्थात्, पुस २९, २०६७ को विहान एक अविस्मरणीय विहान । मेरा आफ्नो जीवनकै लागि अत्यन्त नवीन विहान । (पृ.१, अनु. १)
यहाँ ‘नवीन’ ले ‘जनवरी १३, २०११ अर्थात्, पुस २९, २०६७’ लाई प्रतिस्थापन गरेको छ ।

उदाहरण-२, बालुवाको पहाड हेर्ने र चढ्ने भएकाले दिउँसो बालुवाको पहाडको छेउमा पुगन नै सकिँदैन । यही कारणले गर्दा नै साँझपखको समयलाई हामीले रोजेका हौं । (पृ.२७, अनु. २) यस उदाहरणमा ‘यही’ ले ‘पुगन नसक्नु’ लाई प्रतिस्थापन गरेको छ ।

उदाहरण-३, अर्को बस '१०२ एक्स' भने एक्सप्रेस हाइवेबाट चल्ने रहेछ । र त्यस बसले पैतिस मिनेटमा दोहा..... (पृ.७६, अनु. ४) यस उदाहरणमा 'त्यस' ले '१०२ एक्स' बसलाई प्रतिस्थापन गरेको छ ।

उदाहरण-४, त्यसो भए चौध बजे तयार भएर आउनु है । म त्यही अनुसार तयार भएर बस्छु । (पृ.१५८, अनु. ३) यस उदाहरणमा 'त्यही' ले चौध बजेलाई प्रतिस्थापन गरेको छ ।

उदाहरण-५, जसले यस निर्देशनको उल्लङ्घन गर्दछ निजलाई सन् १९८० मा पारित कानून नं. २ वा सन् २०१० मा संसोधित कानून नं. २३ बमोजिम सजय हुनेछ । यहाँ उल्लेखित कानूनमा कैकस्तो प्रावधान छ, त्यसबारे हामीलाई थाह छैन । (पृ.१६१, अनु. ३)

यस उदाहरणमा 'यहाँ' ले '१९९० मा पारित कानून नं. २ वा सन् २०१० मा संसोधित कानून नं. २३' लाई प्रतिस्थापन गरेको छ । यसरी पछिल्लो प्रतिस्थापक पद, पदावलीले अधिल्लो पद, पदावली आदिलाई प्रतिस्थापन गरी समान स्तरको अर्थ उत्पादन गरेर यस कृतिमा सम्बद्धता कायम भएको छ । यस किसिमले प्रतिस्थापन गर्दा अधिल्लो र पछिल्लो वाक्य, अनुच्छेदविच श्रृङ्खलता पैदा भएको छ भने एउटै पद, पदावलीको पटक पटकको प्रयोगले सङ्कथनमा देखिने अशोभनीयताको निराकरण समेत भएको छ ।

लोप

यस कृतिमा लोपको अवस्था निम्नानुसार पैदा भएको छ :

उदाहरण १, हामीले । (.....) काम गर्थौं विधिवत् रूपमा । (पृ.३, अनु. २)

उदाहरण २, आश्वासनसमेत दिएको थिएँ । (.....) । मेले । श्री नुरलाई (पृ.३, अनु. २)

उदाहरण ३, मलाई । (.....) लाग्छन्, यी भवनहरु कुनै मान्छेले बनाएका होइनन् । (पृ.२९, अनु. ३)

उदाहरण ४, तर यहाँ भवनसम्बन्धी केकस्ता नीति तथा नियमहरु छन्, त्यसबारे म । (.....) लाग्छन्, यी भवनहरु कुनै मान्छेले बनाएका होइनन् । (पृ.२९, अनु. ३)

उदाहरण ५, माथि स्निग्ध र सम्म आकाश (.....) । छ । (पृ.१६२, अनु. ३)

उदाहरण ६, हाम्रो । (.....) खुसीको सीमा रहेन । (पृ.१६३, अनु. २)

उपयुक्त उदाहारणमा लोप जनाउन (.....) को प्रयोग र त्यस ठाउँमा प्रतिस्थापित गर्नुपर्ने भाषिक एकाइलाई ।.....। को प्रयोग गरेर स्पष्ट पारिएको छ ।

वाक्यमा पदलोप गरी अध्याहारित/लोप समबद्धता उत्पन्न गरिने हुँदा अध्याहार/लोप गरिएका भाषिक अंशको सम्बन्ध अनाध्याहार गरिएका भाषिक अंशसँग हुन्छ । शर्मा (२०६६, पृ २८२)। तसर्थ यस कृतिमा पनि पूर्ण सन्दर्भमा आइसकेको भाषिक एकाइ तथा निश्चित घटनाहरूको लोप गरी पुनरुक्ति निरूपण गरिएको छ । यसरी गरिएको लोपका कारण पाठकलाई अर्थ ग्रहणमा कुनैपनि किसिमको कठिनाई सृजना भएको छैन बरु मितव्ययी ढङ्गले पाठकलाई सम्बद्ध तुल्याएको हुँदा पूर्णपाठ सम्प्रेषणीय बनेको छ ।

यस कृतिमा लोपको स्थिति न्यून छ । ज्यादा लोप वाक्य संरचनाको ढाँचामा गरिएको छ । लोप गरिएका स्थानमा प्रतिस्थापनका लागि पूर्व सन्दर्भहरूको प्रयोग र सामान्यीकरण गर्नुपर्ने स्थिति छ । वाक्य सन्दर्भ/प्रसङ्ग अथवा स्वज्ञानका आधारमा प्रतिस्थापन गर्नुपर्ने गरी लोप सृजना गरिएको छैन भने कतिपय स्थानमा प्रसङ्ग बुझेर प्रतिस्थापन गर्नुपर्ने गरी लोप गरिएको छ ।

कोशीय सम्बद्धक

यस कृतिमा पर्यायवाचिता, विपरीतार्थकता, समावेशात्मकता, श्रुतीसमभिन्नार्थकता तथा अनेकार्थकता जस्ता कोशीय अर्थ सम्बन्ध भएका पद, पदावलीहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ जसलाई क्रमशः निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ :

पर्यायवाचिता

- उदाहरण १ मान्छेको सोच र विचार पनि अनौठो हुने रहेछ । (पृ.१, अनु. २)
- उदाहरण २ बडो लगनशील र मेहनती हुनुहुन्छ दीपकजी (पृ.छ, अनु. २)
- उदाहरण ३ यस्तै सुन्दर र आकर्षक दृश्यहरूको मोहबीदार दृश्यहरूलाई पछि छाड्दै बढिरहेका छौं मोसाइडको भोक मेटाउन (पृ.२८, अनु. २)
- उदाहरण ४ सायद कुनै मौका वा अवसरको बेला अल मिराको पसल राखिन्छ होला यहाँ । (पृ.३०, अनु. ४)
- उदाहरण ५ आक्कलभुक्कल वा आकास्मिक वा भैपरि आउने कामबाहेक कुनै किसिमको अन्य बन्धन नहुने भएकाले आफूखुसी वा आफ्नो इच्छानुसारको काम गर्न सक्ने परिस्थिति सुरक्षित जस्तै हुन्छ । (पृ. १५६, अनु. १)

उदाहरण ६ यहीबेला दिनप्रतिदिन मैले देखिरहेको प्रगति र विकासको सिंही चढिरहेको कतारको मानचित्र सलबलायो मेरो दिमागमा ।
(पृ.१६२, अनु. १)

तालिकामा प्रस्तुत गर्दा :

तालिका नं. ४, पर्यायवाची शब्दहरूको प्रयोग शब्दकोशीय अर्थ

उदाहरण	पर्यायवाची	शब्दकोशीय अर्थ
१	सोच र विचार	गहिरिएर चिन्तन गर्ने काम, मनन, सोच्ने विचारने काम
२	लगनशील र मेहनती	काममा दत्तचित्त भएको,
३	सुन्दर र आकर्षक	मनोहर, राम्रो, मनलाई हर्ने
४	मौका वा अवसर	अनुकूलता, काम गर्न सहाउँदो समय
५	आक्कलभुक्कल वा आकस्मिक वा भैपरि आउने	अचानक, अपर्भट, अकस्मात
६	प्रगति र विकास	उत्तरोत्तर प्रगति, क्रमिक परिवर्तन

माथिका प्रयुक्त तथा अन्य पर्यायवाची शब्दहरूको संगसगै गरिएको प्रयोगले यस कृतिमा खास अभिव्यक्तिलाई र त्यसबाट उत्पादन हुने अर्थलाई जोड दिएको छ र पाठकको ध्यानाकर्षण समेत गराएको छ । यस कृतिमा पर्यायवाची शब्दहरूको साथसाथै प्रयोग गरिएको उदाहरण अत्यन्त कम पाइन्छ । पर्यायवाची शब्दहरूको प्रयोगले भावबोधमा विकल्पको सुविधा हुन्छ तर समानार्थी शब्दहरूको ज्यादा प्रयोग गर्दा कृति भाषिक एकाइको थुप्रो बन्न पनि सक्छ । तसर्थ यसबारे ख्याल गर्दै पर्यायवाची शब्दहरूको न्युन प्रयोग गरिएको छ ।

विपरीतार्थकता

उदाहरण १ कारण जस्तो पनि हुन सक्छ करबलको होस् कि रहरको । (पृ.२६, अनु. १)

उदाहरण २ अगाडि बढ्ने क्रममा बाटोका दायाँ र बाँयाका दृश्यहरूलाई राम्ररी नियालेर हेर्ने काम गरिरहेको छु मैले । (पृ.२९, अनु. २)

उदाहरण ३ जमिन र आकाश बीचको खाली भागमा स्वतन्त्र पन्छी जस्तै ठानेर विचरण मग्न हुँदै उडै भुरु भुरु कारको सिटमा बस्दाबस्दै । (पृ.३०, अनु. २)

उदाहरण ४ अझ बालुवाको पहाडको फेदीबाट जिपहरु दौडाएर चुचुरोसम्म पुऱ्याएर फेदीतिर दौडाएर भादैँ साहसिक मनोरञ्जन समेत गर्ने गर्छन् । (पृ.३२, अनु. २)

उदाहरण ५ यसरी नुन चाखेको र जानीनजानी नुन बोकेर बासस्थानतिर लागेकोमा ककस्तो प्रकारको ऋण .....(पृ.३३, अनु २)

उदाहरण ६ गुफामा मान्छेहरुको आवतजावत बाक्लो वा बारम्बार नभएको जस्तो स्थिति भए भित्र ज्ञान खतरा होला कि भन्ने लागिरहेको छ मलाई । (पृ.१५९, अनु १)

उपर्युक्त उदाहरणहरुमा प्रयुक्त विपरीतताको अवस्थालाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका नं. ५, विपरीतार्थक शब्दको प्रयोग

उदाहरण संख्या	विपरीतार्थी शब्द	अर्थ
१	करबल रहर	करबल : इच्छाविपरीत, जबरजस्ती रहर इच्छानुसार, स्वच्छाचारी
२	दायाँ बायाँ	दायाँ : दाहिनेपछि बायाँ : देब्रेपट्टी
३	जमिन आकाश	जमिन : खेतीपाती लगाइएको वा त्यसै बाँझो रहेको भूमि, जग्गा, भूई ।
४	फेदी र चुचुरो	फेदी : पहाडको तल्लो भाग चुचुरो : पहाडको माथिल्लो भाग
५	जानीनजानी	जानी : ज्ञान भएको, जानेको नजानी : ज्ञान नभएको, नजानेको
६	आवतजावत	आवत : आउनेकाम जावत : जाने काम

यसरी यस कृतिमा विपरीतार्थक शब्दहरूको उचित प्रयोग गरी सम्बद्धता कायम गरिएको छ । कुनै दुई स्थान अवस्था वा व्यक्तिबीचका भिन्न/विपरीत अवस्था प्रस्तुत गर्ने क्रममा र घटनाको वर्णन गर्ने क्रममा आएका यस्ता विपरीतार्थी सम्बद्धकहरूको पाठको सरलीकरण र सम्प्रेषणीयतामा समेत उक्तिकै योगदान गरेका छन् ।

समावेशात्मकता

यस सङ्कथनमा समावेशात्मकताको स्थिति निम्नानुसारको रहेको छ :

उदाहरण १, दिउँद महिनामा गाई, गोरु तथा बाखा आदि पशु गोठ सार्ने प्रचलन थियो गाउँमा । (पृ.१६०, अनु.२)

समावेशी शब्द : पशु

समाविष्ट शब्द : गाई, गोरु, बाखा

उदाहरण २, खजुर, नीम, वर तथा पीपल अनि बयरका रुखहरू कतारी मरुभूमिका गहना हुन् भन्ने आभाष भइरहेको छ । (पृ.५९, अनु.१)

समावेशी शब्द : रुख

समाविष्ट शब्द : खजुर, नीम, वर, पीपल, बयर

उदाहरण ३, पहिलो पटकको खाडी देशको बसाई भएकाले कतकता अलि अनौलो लागिरहेको मलाई । यदि २०११ अगस्ट १ तारिख देखि रमादान पर्व चलिरहेछ कतार, साउदी अरेबिया, संयुक्त अरब इमिरेट, यमन, इजिप्ट, कुवेतमा

समावेशी शब्द : खाडी देश

समाविष्ट शब्द : कतार, साउदी अरेबिया, संयुक्त अरब इमिरेट, यमन, इजिप्ट, कुवेतमा (पृ. ५६, अनु. २)

समावेशी शब्दले सामान्य अर्थ र समाविष्ट शब्दले विशिष्ट अर्थ जनाउँछ, शर्मा (२०६६, पृ. २८०) जस्तै : उदाहरण २, मा खजुर एउटा रुख हो । नीम अर्को रुख हो । वन पीपल र बयर पनि छुट्टाछुट्टै रुख हुन् । रुख ले खजुर, नीम, वर, पीपल बयर आदि सबैलाई जनाउने हुँदा त्यसमा सामान्य अर्थ छ तर खजुर ले कहिल्यै पात नभर्ने रुख अनि पीपलले सबै भन्दा बढी अक्सिजन र शीतलता दिने रुख भन्ने फरकफरक अर्थ जनाउँछन् । त्यसैले तिनमा विशिष्ट अर्थ छ ।

यस कृतिमा प्रयोग गरिएका उपर्युक्त शब्द युग्महरूले कृतिमा आर्थी सम्बद्धता उत्पन्न गराएका छन् र कृतिलाई सम्प्रेषणीय बनाएका छन् ।

श्रुतिसमभिन्नार्थकता

यस कृतिमा श्रुतिसमभिन्नार्थक सम्बद्धकको प्रयोग भएको छैन ।

अनेकार्थकता

यस कृतिमा अनेकार्थी प्रयोगमा आउन सक्ने शब्दहरूको प्रयोग निम्नानुसार गरिएको छ ।

तालिका नं. ६, अनेकार्थक शब्दको प्रयोग ।

शब्द	अर्थ	वाक्यमा प्रयोग
बेला	<ul style="list-style-type: none"> समय/बखत बेलीलामा डोलो लोटा 	<ul style="list-style-type: none"> पार्थिव शरीर मात्र काठको बाकसमा मार्काएका धेरै समाचारहरू पनि सुनेको कुरा भलभली सम्भ्ररहन्छु यस <u>बेला</u> । (पृ.४, अनु. ३) जुनेलीले <u>बेला</u> लगाएकी छिन् । तिर्खा लाग्यो <u>बेलामा</u> पानी ल्याऊ ल ।
ओभेल	<ul style="list-style-type: none"> पछि पर्नु/पारिनु छायाँ 	<ul style="list-style-type: none"> उचित रूपमा प्रचार प्रसार गरेर पिछडिएका र <u>ओभेल</u> परेका रमणीय पर्यटन केन्द्रहरूमा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुन्थे । (पृ.४, अनु.३) विस्कनमा <u>ओभेल</u> परेछ ।
चिज	<ul style="list-style-type: none"> वस्तु/कुरो दुध पकाएर बनाएको खाद्यन्य 	<ul style="list-style-type: none"> जहाजमा दिने चिज कसरी खानेजस्ता सामान्य कुराहरू नै नजानी यात्रामा निस्कन्छन् मान्छेहरू । (पृ.५, अनु.२) दक्षकालीमा मीठो <u>चिज</u> पाइन्छ ।
दाउ	<ul style="list-style-type: none"> बाजी हतियार 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नै र घरपरिवारको भविष्यलाई समेत दाउमा लगाएर उत्साहित हुँदै परदेश यात्राका लागि .....(पृ.५, अनु.९)

	<ul style="list-style-type: none"> ● अवसर 	<ul style="list-style-type: none"> ● बाँस काट्न <u>दाउ</u> चाहिन्छ । ● प्रहरी चोरलाई पक्रने <u>दाउमा</u> छन् ।
खाडी	<ul style="list-style-type: none"> ● साउदी, कतार लगायतका राज्यको समूह ● खाल्डो 	<ul style="list-style-type: none"> ● पाँच घण्टाको सीधा उडानबाट दक्षिण एसियाको देश नेपालबाट <u>खाडी</u>को देश कतार आइपुगे म । ● सिन्कि हालन <u>खाडी</u> खनेको छ ।
मार्ग	<ul style="list-style-type: none"> ● बाटो ● महिना (मंसिर) 	<ul style="list-style-type: none"> ● भ्रमणको नयाँ सोचको <u>मार्ग</u> प्रशस्त गर्छ । (पृ. २६, अनु. १) ● हाम्रो विवाह <u>मार्ग</u> २५ मा भनिएको हो ।
चिनी	<ul style="list-style-type: none"> ● गुलियो पदार्थ ● पूर्व परिचित 	<ul style="list-style-type: none"> ● खजुर अत्यन्तै गुलियो हुने गर्छ । मानौं कसैले <u>चिनीमा</u> डुबाएर निकालेको जस्तै । (पृ. २८, अनु. १) ● १० वर्षपछि भेटे पनि मलाई भदैनिले <u>चिनी</u> ।
बारे	<ul style="list-style-type: none"> ● बारेमा/सम्बन्धित ● बार्नु 	<ul style="list-style-type: none"> ● यसै भिलेज सरेको <u>बारे</u> समाचारहरु प्रकाशित भएका थिए । (पृ. २८, अनु. ३) ● गाई बाखाबाट जोगाउन गाउँलेले खेतबारी <u>बारे</u> ।
चक्का	<ul style="list-style-type: none"> ● गीत रेकर्ड गरिएको वस्तु ● पाङ्ग्रा 	<ul style="list-style-type: none"> ● क्यासेटको <u>चक्का</u> खोजेर बजाउनु भयो अलिमुदिनले । (पृ. २९, अनु. २) ● गाडीको <u>चक्कामा</u> हावा छैन ।
सोभो	<ul style="list-style-type: none"> ● सिधा ● काम चलाख 	<ul style="list-style-type: none"> ● ग्यास वा पेट्रोलको प्रशोधनशाला हुनुपर्छ भनेर <u>सोभो</u> अनुमान गर्न काम गरे मैले । (पृ. ३०, अनु. २) ● रामण अलि <u>सोभो</u> छ ।
चाल	<ul style="list-style-type: none"> ● गति ● थाह पाउनु 	<ul style="list-style-type: none"> ● तान्ने बालुवाको मायालु <u>चाल</u> निकै मन पऱ्यो पलाई । (पृ. ३१, अनु. २) ● चोरले सामान लगेको <u>चाल</u> पाइएन ।
पर्व	<ul style="list-style-type: none"> ● चाड ● काण्ड 	<ul style="list-style-type: none"> ● कतारीलाई राष्ट्रिय <u>पर्व</u>ले गम्लइगै आँगालो मारे जस्तै प्रतीत भइरहेको छ । (पृ. ७४, अनु. २)

		<ul style="list-style-type: none"> ● वि.सं. १९०३ मा कोत <u>पर्व</u> भएको हो ।
चिता	<ul style="list-style-type: none"> ● चिताउनु/चाहनु ● शवदाह गर्ने दाउराको चाड 	<ul style="list-style-type: none"> ● तँ <u>चिता</u> म पुऱ्याउँछु । भन्ने नेपाली उखान टुक्काको सार्थक ज्ञान समेत मिल्यो । (पृ.७७, अनु.१) ● शिक्षा कोक्रोबाट सरु भएर <u>चिता</u>मा अन्त्य हुन्छ ।
फेरि	<ul style="list-style-type: none"> ● संयोजक ● पुन : 	<ul style="list-style-type: none"> ● सकेको मदत गर्न तयार नै छु <u>फेरि</u> सरलाई थाहै छ नि म कस्तो मान्छे भनेर । ● सृजनाले किताब छाडेर गाईन् <u>फेरि</u> कहिले आउछिन कुन्नी ?

उपर्युक्त शब्दहरु यस कृतिमा प्रयुक्त अनेकार्थी शब्दहरु हुन् । यस्ता शब्दहरुले पाठकमा अविधा भिन्न अर्थ उत्पादन गर्न मद्दत पुऱ्याउँछन् । प्रायः कवितामा यस्ता शब्दको प्रयोग सान्दर्भिक हुन्छ । यस कृतिमा भने यी शब्दहरु अविधार्थमै प्रयोग भएका छन् । उपर्युक्त अनेकार्थी शब्दहरुले कृतिमा आर्थी सम्बद्धता सृजना गराई पाठ्य कृतिलाई परस्पर सम्बद्ध र सम्प्रेषणीय बनाएका छन् ।

यसरी यस कृति/सङ्कथनमा उपर्युक्त सम्बद्धकहरुले सङ्कथनलाई आपसमा बद्ध बनाएर भाषिक तथा आर्थी श्रृङ्खला निर्माण गर्ने कार्यमा ठूलो सहयोग गरेका छन् । यस सङ्कथनमा प्रयोग गरिएका सम्बद्धकहरुले अधिल्लो र पछिल्लो वाक्य, अधिल्ला र पछिल्ला अनुच्छेद तथा अधिल्ला र पछिल्ला उपशीर्षकबद्ध पाठकहरुमा आपसमा अर्थान्तर नहुने गरी जुन किसिमको सिलसिला निर्माण गरेका छन् । त्यसले उपयुक्त र मितव्ययी भाषिक एकाइहरुको उपयोगद्वारा अभिव्यक्तिलाई सरल र खास ढङ्गले अगाडि बडाउने कार्यमा मद्दत गरी सङ्कथनलाई वैचारिक निरन्तरताले युक्त तथा पूर्ण सम्प्रेषणीय बनाउन खेलेको भूमिका सबल देखिन्छ ।

‘दोहाको सीधा उडान’ को सम्बद्धन विश्लेषण

‘दोहाको सीधा उडान’ यात्रा संस्मरण भित्र सत्र शीर्षकका नियान्नाहरु समेटिएका छन् । यस अध्ययनयमा भने पाँचवटा नियान्ना छनोट गरिएको छ :

क्र.सं.	शीर्षक	पृष्ठ
१	दोहोको सीधा उडान	१
२	नुन बोकेर दोहा तिर	२६
३	करवा बसबाट अल ओक्रा	५१
४	बसबाट अलखोरतिर	७१
५	मुस्फर गुफाले भस्काएको क्षण	१५६

यस कृतिलाई उपर्युक्त उप शीर्षकहरुमा विभक्त गरिएको भएपनि हरेकशीर्षकका नियान्नाहरु परस्पर सम्बद्ध छन् ।

‘दोहोको सीधा उडान’ शीर्षकको नियान्ना शीर्ष नियान्ना र यस कृतिको पहिलो नियान्ना हो । यसमा नियान्नाकार आफ्नो मातृभूमि, घर, आफन्त, इष्टमित्र, साथी सङ्गी छाडी कतार यात्रामा लाग्नु पर्दा दुखित भएका छन् साथै पाँच घण्टाको हवाई यात्रा, जहाज भित्र भेटिएका पात्र, विविध घटना विवरण र संवाद, सामुद्रिक यात्रा, अनि कतारको विमान स्थलमा उत्रदा पूर्वपरिचित साथीहरु नै लिन पुगेकाले नियान्नाकार केही खुसी भएको प्रसङ्ग अत्यन्त क्रमिकताका साथ प्रस्तुत गरिएको छ । एयरपोर्टमा विदेशिन लागेका युवाको भिडबाट नेपाल मै उद्योग धन्दा भएका भए साथै यस्तो प्राकृतिक सुन्दरता भएको देशका सुन्दर ठाउँको प्रचार प्रसार गरी विदेशी पाउन भित्र्याउन सकेमा यस्ता युवाको श्रम र सेवा देश मै लगानी हुने थियो भनी कल्पना गर्छन्, नियान्नाकार । अनि युवतीहरु वैदेशिक रोजगारीमा विशेषतः खाडी राष्ट्रमा आउँदा हाउसमेड मा आउँदा चाहि अलि असुरक्षित हुने प्रसङ्ग पनि रोचकताका साथ प्रस्तुत गरिएको छ । आफ्नो र परिवारको सुखद् भविष्यको खोजीमा उत्साहित हुँदै विदेशिएका युवाहरु देख्दा नियान्नाकार भने आफ्नो जीवनलाई विदेशी भूमिमामै पूर्ण विराम दिएर आफ्नो पार्थिव शरीर मात्र काठको बाकसमा फर्किएका समाचार सुनेको पनि झलझली सम्झन पुग्छन् ।

यस नियान्नामा गरिएको यात्रा वर्णनको आरम्भ, घटित घटना वर्णन र त्यसको निरन्तरतासँग पछिल्ला नियान्नाहरु सम्बद्ध भएका छन् । हरेक शीर्षकका नियान्नाहरु भित्रको

वाक्यात्मक र अनुच्छेदगत सम्बद्धताका कारण तिनमा सम्प्रेषणीयताको स्थिति अति राम्रो देखिन्छ भने सबै नियान्त्राहरूको अखण्डित श्रृङ्खलाको अध्ययनबाट नै यस कृतिलाई एक रेखीय कथानकका रूपमा बुझ्न सकिने हुँदा फरक फरक शीर्षकमा व्यक्त यात्रा वर्णनको वैचारिक निरन्तरता पनि उत्तिकै सबल छ ।

यस कृतिमा यात्रा वर्णनका क्रममा प्रयोग गरिएको तुलनात्मक पद्धतिका कारण पाठकलाई घटनाहरूलाई परिचित हुन सहयोग पुगेको देखिन्छ । कतारमा रहँदा देखिएका, भोगिएका तथा घटेका घटनाहरूलाई लेखकले नेपालका विविध सन्दर्भ र पूर्वस्मृतिसँग तलुना गरी वर्णन गरेका हुँदा सामान्य नेपाली पाठकले पनि सहजै बोध गर्न सक्ने अवस्था छ । नेपालको अनुभव र भोगाईलाई प्रयोग गरेर हरेक पाठकले कतारका घटना वर्णनलाई बुझ्न सक्दछ । समधारणाको प्रयोग गर्न सकिने यस किसिमको प्रयोगले गर्दा पाठकहरू आफुलाई वर्णित घटना वा स्थानको निकट पुऱ्याएर अनुभूत गर्न पुग्ने र मनोरञ्जनात्मक ढङ्गले सूचना ग्रहण गर्न सक्ने भएकाले कृति सम्प्रेषणीय बनेको छ ।

● यस कृतिमा प्रयुक्त तुलनात्मक पद्धतीको प्रयोगका केही नमूना यस्ता छन् :

रमाइलो लाग्यो मलाई बाटोदेखि बायाँतिर उभिएका बलुवाका पहाडहरू देखा । नेपालको महाभारत पर्वतश्रृङ्खलाको भङ्गलको दिन्छ, यी बालुवाका पहाडहरूले । यति हो महाभारत पहाड श्रृङ्खलामा हरिया रुख विरुवाहरू उभिएका हुन्छन् तर यहाँका बालुवाका पहाडहरूमा कुनै रुखविरुवाको अस्तित्व छैन । केवल सुनौला देखिन्छन् बालुवाका भण्डार । (पृ.३०, अनु. ३)

उपर्युक्त अभिव्यक्तिको परिवेश कतारको मेसाइड (बालुवाको पहाड) क्षेत्रको हो । नियान्त्राकार नयाँ ठाउँको भ्रमणमा निकै अब्बल रहेकाले इन्टरनेटको सहयताले कतार जस्तो मरुभूमिमा पनि बालुवाको पहाड भएको कुरा पत्ता लगाएर उक्त पहाडको भ्रमणमा निस्किएका छन् । यस क्रममा बालुवाका थुम्का थुम्की देखा नेपालको महाभारत श्रृङ्खलाका हरिया पहाड सम्झन पुगेका छन् नियान्त्राकार । यसबाट नेपालका पाठकले पनि महाभारत श्रृङ्खलाको धारणालाई त्यहाँको बालुवाको पहाड (मेसाइड) मा सामान्यीकरण गरी बुझ्न सक्दछ । यस प्रकारको प्रयोग कृतिमा अन्य स्थानमा पनि गरिएको हुँदा कृति सम्प्रेषणीय बनेको छ । कृतिलाई आपसमा सम्बद्ध गराउने कार्यमा लागि लेखकले विभिन्न घटना वर्णनका क्रममा पूर्वस्मृतिहरूको पनि उपयुक्त प्रयोग गरेका छन् जस्तै :

- समुद्रमा पौडी खेलेपछि भिजेका कपडा भरी नुन देखेपछि धरानबाट नुन ल्याउने ढाकरे दाइहरुको पूर्वस्मृति (पृ. ३३)
- दोहामा आरामदायी बसको यात्रा गर्दा काठमाडौंमा तरुलजस्तै च्यापिएर गरेको बस यात्रा पूर्वस्मृति (पृ. ५२)
- विमानस्थलमा लहरै उभिएका जहाज देख्दा हिउँदमा वारीमा कीला गाडेर लहरै बाँधेका गाईवस्तु पूर्वस्मृति (पृ. ५३)
- कतारको दोहामा सञ्चालित करवा ट्याक्सी (karawa taxi) चढ्दा काठमाडौंका ट्याक्सीवालाले दोब्बर भाडालिन खोजेको पूर्वस्मृति (पृ. ७१, ७२)
- डिसेम्बर १८ कतारको राष्ट्रिय दिवशको तयारी देख्दा अमेरिकाको नेशनल डे का बेला अमेरिका प्रत्येक घरको छाना र बरान्डामा राष्ट्रिय झण्डा फरफराएको पूर्वस्मृति (पृ. ७३)

आदिको प्रयोगद्वारा विगत र वर्तमानका घटनाहरुलाई आपसमा मेल गराइएको छ र यसै प्रकारको मेलद्वारा कृतिमा सम्बद्धन कायम गरिएको पाइन्छ ।

यस कृतिमा अधिकतम कर्तृवाच्यका सरल वाक्यहरुको प्रयोग गरिएको हुँदा । सामान्य पाठकले पनि कृतिको सजिलै पठन र ग्रहण गर्न सक्ने पाइन्छ । वाक्यहरु धेरै जसो अभिधार्थमा नै छन् । कृतिपय वाक्यहरु व्यञ्जनार्थमा भएपनि पूर्व प्रसङ्गको अध्ययनबाट तिनको सहजै अर्थ लाग्ने देखिन्छ । हरेक वाक्य अनुच्छेद तथा शीर्षकहरु आपसमा श्रृङ्खलित छन् । सम्बद्धकहरुको उचित प्रयोगका कारण प्रसङ्ग विचलित हुन पाएको छैन भने सरल लेख्य शैली तथा व्याकरण सम्मत, श्रृङ्खलित वाक्यहरुको प्रयोगका कारण अर्थ ग्रहणमा बाधा उत्पन्न भएको छैन ।

यस कृतिमा कतिपय स्थानमा लोपको अवस्था सृजना गरिएको भएपनि लोप स्थानमा प्रतिस्थापित गर्नुपर्ने भाषिक एकाइ खोज्न वाह्य प्रसङ्गमा नगई कृत्यान्तरिक पूर्व प्रसङ्गहरुबाटै सहायता लिन सकिने हुँदा पाठकहरु कुनै किसिमको सङ्कट पैदा हुने देखिदैन । भाषिक लोप गरिएका स्थानमा वक्ता र श्रोता तथा लेखक र पाठकबीच अन्तः सूत्र कायम गरिएको छ । जस्तै-

भो, धेरै शङ्का उपशङ्का नगरौं । (पृ. १६५, अनु. ४)

यो वाक्य अनुच्छेदको पहिलो वाक्य हो । यस वाक्यमा कसले, कसलाई, किन, केभएर शङ्का भएको र नगरौं भनेर भनिएको हो ? भन्ने स्पष्ट छैन । अनुच्छेदको पहिलो

वाक्य नै असम्प्रेषणीय भएको हुँदा अर्थ बोधमा समस्या आएको देखिन्छ । तर पूर्व अनुच्छेदमा व्यक्त प्रसङ्गबाट उपर्युक्त प्रश्नहरूको जवाफ सहजै पाउन सक्ने हुँदा अधिल्ला र पछिल्ला अनुच्छेदहरूमा व्यक्त अभिव्यक्तिबीच श्रृङ्खला भएका र सोही अन्तः सुत्रबाट अर्थबोध हुने देखिन्छ ।

—पुनर्यात्राका लागि जुटेका छौं हामीहरू । (पृ. ३३, अनु. २)

मेसाइड यात्रामा आएको समूह आफ्नो मेसाइड यात्रा सकेर घर फर्कने बेला भएको पूर्वप्रसङ्ग पढे पछि मात्र उपर्युक्त वाक्यको अर्थ लाग्न सक्छ, नत्र को को ? कहाँको यात्रा ? जस्ता द्विविधा रहन्छ । त्यस्तै कर्ता (हामी) चाहिँ वाक्यको संरचनामा पहिलो स्थानमा नआएको अथवा भनौ व्याकरणिक दृष्टिले त्रुटिपूर्ण भएपनि पूर्वप्रसङ्गका कारण सम्प्रेष्य नै बनेको छ । पाठकहरूले पनि अधिल्लो सन्दर्भको अध्ययनबाट अर्थ ग्रहण गर्न सक्दछन् ।

यस कृतिमा यात्रा वर्णनका क्रममा आएको परिवेश, घटना र समयबीच पूर्ण तालमेल देखिन्छ । यस किसिमको अन्वितित्रयका प्रसङ्ग मार्गहीन बन्न पुगेको छैन र सम्बद्धन कायम भएको छ । कृतिमा बाह्य प्रसङ्ग वा बाह्यानुभवद्वारा अर्थ लगाइरहनु पर्ने अवस्था छैन तर कतिपय स्थानमा अङ्ग्रेजी भाषिक एकाइहरूको समेत प्रयोग गरिएको हुँदा तत् तत् स्थानमा सामान्य लेखपढ भएको पाठकले बुझ्न नसक्ने हुन्छ, नै तर जिज्ञासु पाठकले अग्र वा पश्च सन्दर्भहरूबाट अर्थ ग्रहण गर्न सक्ने नै छ ।

यो कृति आकारमा सानो भए तापनि यसमा विभिन्न सम्बद्धकहरूको अधिक प्रयोग गरिएको पाइन्छ । त्यसमा पनि निर्देशक सम्बद्धक र संयोजक सम्बद्धकको त अति उच्च प्रयोग भएको छ । यस किसिमको प्रयोगले कृतिमा सबै प्रयुक्त भाषिक एकाइहरूको पुनः प्रयोगका अवस्थालाई न्यूनीकरण गर्दै पाठमा वाक्य तथा अनुच्छेदहरूलाई आपसमा सम्बद्ध तुल्याई यात्रावर्णनमा वैचारिक श्रृङ्खलता पैदा भएको छ जसले गर्दा पाठक वर्गलाई समेत अध्ययन र ग्रहणमा सहज स्थिति सृजना भएको छ ।

यस नियात्रामा प्रयोग गरिएको भाषा शैली, उखानहरूको प्रयोग, समअवस्था दर्शाउने प्रसङ्गहरूको प्रयोग, तुलनात्मक ढङ्गले प्रस्तुति, पूर्वस्मृतिको साधारणीकरण तथा पूर्ववत् सम्बद्धकहरूको उचित स्थानमा उचित प्रयोगका कारण सम्पूर्ण कृति आपसमा सम्बद्ध बनेको छ । वाक्य वाक्यविच अनुच्छेद अनुच्छेदबीच तथा पाठ-पाठबीच वर्णित श्रृङ्खलित घटनाका कारण यो कृतिमा पूर्ण र अंश दुवैमा सम्बद्धन पक्ष सबल देखिएको छ ।

उद्देश्यमूलकता

नेपालीहरूको वैदेशिक राजगारीको प्रमुख गन्तव्य मानिने कतार यात्रा धेरैले गर्ने गर्छन् तर यात्राका क्रममा पालना गर्नुपर्ने कुराहरू, आइपर्ने सम्भाव्य समस्याहरू, कतारको सामान्य नियम कानून, भौगोलिक संस्कृतिक पक्षको अनभिज्ञताका कारण धेरै नेपालीले अनेकन समस्या भेट्नु पर्छ । नेपालमा रोजगार नपाएर भौतारिएको युवा वर्ग जो कतार जान चाहन्छन् उनीहरू कतार कस्तो होला भन्ने बारे अनुत्तरित छन् र मनमा अनेकन पूर्वानुमान तथा भ्रमहरू पालेर बसेका छन् । तर नियत्राको अध्ययन पश्चात उपर्युक्त दुवै खाले मानिसहरू सहज ढङ्गले आ-आफ्ना समस्या सभाधान गर्न सक्दछन् । यो कृति रचना गर्नुको प्रमुख उद्देश्य पनि सोही रहेको हुँदा आफ्नो उद्देश्य प्राप्तमा कृति सफल भएको छ ।

अध्याय पाँच
सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता र सुभाष
सारांश

साहित्य शास्त्रको अनुशीलन गर्ने क्रममा दिनानुदिन नयाँ नयाँ खोज, अनुसन्धान र प्रयोग भइरहेका छन् । यसै सन्दर्भमा देखिएका विभिन्न धारणहरूमध्ये सङ्कथन विश्लेषण पनि एक हो । प्रायोगिक भाषाविज्ञानको मापदण्डलाई आधार बनाई साहित्यादिको अध्ययन विश्लेषण गर्ने विधा नै सङ्कथन विश्लेषण हो । यसको पद्धति भाषापरक हुन्छ । कृति विश्लेषणका क्षेत्रमा नेपालका सन्दर्भमा नवीनतम् प्रयोग मानिएको सङ्कथन विश्लेषणका आधारहरू विज्ञानसम्मत भएकाले यो प्रक्रिया वैज्ञानिक र वस्तुनिष्ठ हुन्छ । यसै आधारमा गरिएको जय छाड्छाको यात्रा संस्मरण 'दोहाको सीधा उडान' (२०७३) को अध्ययन विश्लेषणसँग सम्बन्धित शोधपत्रको सारांशलाई निम्न रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र अन्तर्गत 'दोहाको सीधा उडान' को सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकलाई अध्ययनका लागि छनोट गरिएको छ । यस शोधकार्यमा सङ्कथनको सैद्धान्तिक परिचयका साथै शोधको उद्देश्यानुसार सङ्कथन विश्लेषणका युक्तिहरू सम्बद्धक र सम्बद्धनका आधारमा कृतिको विश्लेषण गरिएको छ । सम्बद्धक अन्तर्गत पनि सन्दर्भन सम्बद्धक, संयोजक सम्बद्धक, पुनरावृत्ति सम्बद्धक, प्रतिस्थापन सम्बद्धक, लोप सम्बद्धक र कोशीय अर्थ सम्बन्ध सम्बद्धकलाई आधार मानिएको छ ।

यस शोधपत्रको पहिलो अध्यायमा शोधशीर्षक अध्ययनको पृष्ठभूमि, शोधको समस्याकथन, शोधको उद्देश्य, शोधकार्यको औचित्य र शोधको परिसीमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

शोधकार्यको दोस्रो अध्यायमा पूर्वकार्यको समीक्षा, अध्ययनमा पूर्वकार्यको उपयोगिता र सङ्कथन विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा प्रस्तुत गरिएको छ । यस अन्तर्गत सङ्कथन विश्लेषण र सम्बन्धित कृतिसँग सम्बन्धित विभिन्न पूर्वकार्यहरूलाई समावेश गरिएको छ । भने उपर्युक्त पूर्वकार्यहरूले यस अनुसन्धानमा कस्तो उपयोगिता राख्छन् भनी बताइएको छ । यसै अध्यायमा सङ्कथनको परिचय, परिभाषा र सङ्कथन विश्लेषणका सन्दर्भमा निर्माण

भएको सैद्धान्तिक अवधारणा समेत प्रस्तुत गरिएको छ । सङ्कथनका तत्वहरु र यसका विश्लेषणका युक्तिहरुबारे चर्चा गर्दै तिनको व्याख्या पनि गरिएको छ ।

अध्याय तीन अन्तर्गत अनुसन्धानात्मक ढाँचा जनसङ्ख्या र नमुना छनोट विधि, तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन, विधि र तथ्याङ्कको विश्लेषण विधि प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस कृतिलाई सङ्कथनका रूपमा विश्लेषण गर्ने क्रममा सम्बद्धक अन्तर्गतका उपशीर्षकहरुमा अध्ययन गर्दा सन्दर्भन सम्बद्धक अन्तर्गत सार्वनामिक निर्देशी, निर्धारण निर्देशी र क्रियाविशेषण निर्देशीहरुले कार्य गरेको पाइयो भने संयोजक सम्बद्धक अन्तर्गत क्रमवाचक, विपरीतार्थक, कारणवाचक, विकल्पवाचक, विभाजनवाचक, सङ्केतवाचक र समुच्चायवाचक संयोजकहरुको प्रयोग गरिएको पाइयो । यस कृतिमा पूर्ण वाक्यको पुनरावृत्ति नभएको बरु वाक्यभिन्न र अनुच्छेदभिन्न वार्णिक तथा शाब्दिक पुनरावृत्ति भने प्रशस्तै गरिएको पाइन्छ ।

प्रतिस्थापक सम्बद्धक अन्तर्गत अध्ययन गर्दा प्रतिस्थापकहरुको उचित प्रयोगद्वारा पूर्वपदको प्रतिस्थापन गरी समभाव सृजना गरिएको र कृतिलाई बोझिलो हुनबाट जोगाएको छ भने लोप सम्बद्धक अन्तर्गत कृतिभिन्नैबाट प्रतिस्थापन गर्न सकिने गरी लोपको अवस्था सृजना गराइएको पाइन्छ ।

यस कृतिमा पर्यायवाचिता, विपरीतार्थकता, समावेसात्मकता र अनेकार्थकता जस्ता कोशीय अर्थ भएका सम्बद्धकहरुको उच्च प्रयोगद्वारा कोशीय अर्थसम्बद्धकको उपस्थिति सृजना गराइएको छ ।

सम्बद्धन खण्ड अन्तर्गतको अध्ययनबाट कृतिमा सरल भाषाशैली सम्बद्धकहरुको उपयुक्त प्रयोग, रेखीय रूपमा गरिएको विचारोभिव्यक्ति, घटना वर्णनमा पूर्वस्मृति तथा तुलनीय वस्तु, स्थान, प्रसङ्ग, आदिको प्रस्तुतिजस्ता प्रयोगले गर्दा वाक्य, अनुच्छेद, उपशीर्षकबद्ध पाठ तथा सिङ्गो कृति मै पूर्ण सम्प्रेषणीयताको स्थिति सृजना भई सम्बद्धक पक्ष सबल बनेको छ । कतिपय स्थानमा अध्याहारको स्थिति भए तापनि पूर्व प्रसङ्गको सिलसिलाबद्ध अध्ययनबाट रिक्तस्थानमा पद प्रतिस्थापित गर्न सामान्य पाठकहरुलाई समेत कुनै कठिनाई नपर्ने देखिन्छ । अन्वितित्रयद्वारा अन्तसूत्र कायम गरिएको हुँदा कृति सम्प्रेषणीय बन्न पुगेको छ ।

बौद्धिक व्यक्तित्वका धनी नियात्राकार जय छाङ्छाले आफूले गरेको कतारको यात्राबारे वर्णनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेको 'दोहोको सीधा उडान' शीर्षक कृति कतारको

यात्रा गर्दा मार्ग वर्णन, कतारको भूगोल, समाज, संस्कार, पर्वारण, कानून तथा विस्ङ्गतिबारे आम जिज्ञासु पाठक तथा भावी नेपाल-कतारका यात्रीहरूलाई उचित सहयोग पुर्याउने ध्येयले रचना गरको यस कृतिले प्रकाशन पश्चात् लक्ष्य प्राप्त गरेको देखिन्छ ।

निष्कर्ष

कृतिपरक समालोचनाका क्षेत्रमा उदाएको नवीन अवधारणाका रूपमा रहेको सङ्कथन विश्लेषणलाई आधार बनाई गरिएको यस अनुसन्धानबाट कुनैपनि कृतिलाई त्यसमा रहेको आन्तरिक र बाह्य तलका आधारमा भाषापरक, वैज्ञानिक तथा वस्तुनिष्ठ अध्ययन विश्लेषण गरी कृतिको बनोट, बुनोटको बारे रहस्योद्घाटन गर्न सकिने र यस किसिमका अध्ययनबाट कृतिको ओजस्वीता पनि प्रकट हुने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

यस कृतिमा प्रयुक्त सम्बद्धक र सम्बद्धन पक्षको विश्लेषण पश्चात् पूर्णकृति विचार विनिमय, शृङ्खलता तथा सम्प्रेषणीयताका दृष्टिले सुदृढ भएको र विधात्मकताका आलोकमा पनि उत्कृष्ट भएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शोधकार्यको उपयोगिता

पूर्वीय साहित्य समालोचनाका क्षेत्रमा एउटा नौलो विषय बनेर भुल्केको कृतिपरक समालोचनाको एक शाखा सङ्कथन विश्लेषणका सम्बन्धमा हाम्रो देशमा अन्त्यन्तै न्यून खोजहरू भएका छन् । विश्वविद्यालय तहमा सङ्कथन का बारेमा पठनपाठन त हुन्छ तर कृतिको सङ्कथन विश्लेषण वास्तवमा कसरी गर्न सकिन्छ भनेर कुनै आधिकारिक पुस्तकहरू तयार हुन सकेका छैनन् बरु अङ्ग्रेजी साहित्यमा गरिएका अनुसन्धानहरूको सेरोफेरोमा रहेर सिद्धान्त घटाउने कार्य मात्र भएको छ । जबसम्म कृतिको सङ्कथन विश्लेषणलाई प्रयोगात्मक रूपले अगाडि बढाउन सकिदैन तबसम्म सङ्कथन विश्लेषणका सम्बन्धमा वास्तविक शिक्षण पनि हुन सक्दैन । यसर्थ यस्तो पृष्ठभूमिमा तयार पारिएको साहित्यिक कृतिको प्रयोगात्मक सङ्कथन विश्लेषण सम्बन्धी यो शोधपत्र आफैमा उपयोगी सावित भएको छ । शोधपत्र मुख्यतः निम्न क्षेत्रमा उपयोगी हुनेछ :

क. भावी अनुसन्धाताका लागि

ख. शिक्षक/प्राध्यापकका लागि

ग. समालोचकका लागि

घ. पाठकका लागि

ङ. लेखक/वक्ताका लागि

च. विद्यार्थीका लागि ।

साहित्यिक कृति वा कुनै किसिमको लेख्य वा श्रव्य सङ्कथनको विश्लेषण गर्ने कार्यमा लागेका वा भविष्यमा त्यसप्रति लाग्ने अनुसन्धाताहरूको आफ्नो अनुसन्धानमा यस शोध पत्रलाई पूर्वकार्यका रूपमा प्रयोग गरी आवश्यक मार्ग तय गर्न सक्नेछन् । यस शोधकार्यले भावी अनुसन्धातालाई सङ्कथन विश्लेषणको ढाँचा प्रदान गरेको छ । आफ्नो अनुसन्धानलाई व्यवस्थित वस्तुनिष्ठ र वैज्ञानिक बनाउने कार्यका लागि भावी अनुसन्धाताहरूले यसको भरपुर प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

विश्वविद्यालय तहको स्नातक र स्नातकोत्तर तहमा सङ्कथन विश्लेषण सम्बन्धी पाठ पढाइ हुन्छ तर त्यहाँ शिक्षण गर्ने कतिपय प्राध्यापकहरूसमेत वास्तवमा सङ्कथन विश्लेषणको प्रयोगात्मक शिक्षण कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने कुराबाट अनभिज्ञ छन् । यसका अलावा नियन्त्रा आदि साहित्यिक कृतिलाई सङ्कथनका रूपमा शिक्षण गर्ने सवालमा उनीहरू अनभिज्ञ नै छन् । यस्तो अवस्थामा यस विषयमा प्रयोगात्मक शिक्षण हुन सकिरहेको छैन । तसर्थ सम्बन्धित प्राध्यापकहरूले यस अनुसन्धानलाई आधिकारिक रूपमा प्रयोग गरी आफ्नो शिक्षणलाई व्यावहारमुखी प्रायोगिक र व्यवस्थित बनाउन सक्ने आधार यस अनुसन्धानले तयार गरेको हुँदा उनीहरूका लागि पनि यो शोध कार्य उपयोगी बनेको छ ।

यस शोधपत्रको गहन अध्ययन पश्चात् सम्बन्धित वा अन्य कुनै पनि कृतिको समीक्षा गर्ने समालोचकहरूले कृतिमा प्रयोग भएको भाषाको प्रयोगको स्थिति र कृतिको सम्प्रेषणीयताबारे ज्ञान प्राप्त गरी कृतिहरूको कृतिपरक अनुसन्धान गरी ओज स्थापना गर्न सक्ने हुँदा समालोचकहरूले यस अनुसन्धानलाई उपयोगमा ल्याउन सक्छन् ।

कृतिमा सम्बद्धक र सम्बद्धनको स्थितिबारे यस अनुसन्धानमा व्यक्त गरिएको वस्तुगत वर्णनको अध्ययनपश्चात् सम्बन्धित कृतिका पाठकहरूले कृतिमा वाक्य, अनुच्छेद तथा पूर्ण कृति आपसमा कसरी सम्बद्ध भएको छ भन्ने बारे ज्ञान प्राप्त गरी त्यसैको आलोकमा कृतिको अध्ययन गरी थप ज्ञान प्राप्त गर्न सक्नेछन् भने मूलतः लोपको स्थिति सृजना भएका ठाउँमा उनीहरूलाई कुनै प्रकारको कठिनाई हुने छैन । यस शोधलाई अध्ययन गरी कृतिमा भाषिक एकाइको प्रयोगको अवस्था र सम्प्रेषणीयता बारे बोध भई जिज्ञासु पाठकले अन्य कृतिहरूमा पनि त्यसको खोजी गर्न सक्ने हुँदा यो अनुसन्धान उपयोगी बनेको छ ।

कतिपय साहित्यिक लेखकहरु आफ्नो लेखमा उही पदहरुको बारम्बार आवृत्ति गरी अन्जानमा कृतिलाई भाषिक एकाइहरुको थुप्रो र निरस बनाउन पुग्छन् । कतिपय वक्ताहरुपनि सङ्कथन निर्माण गर्न नजानेर थोरै अभिव्यक्तिका लागि धेरै समय खर्च गर्दछन् । यस्तो अवस्थामा अभिव्यक्तिका क्रममा लेखक र वक्ताहरुले आफूले प्रयोग गरेका वाक्यहरुलाई आपसमा कसरी सटिक ढङ्गले आवद्ध गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको ज्ञान प्राप्त गरी अभिव्यक्तिलाई सरस र सम्प्रेषणीय बनाउने दिशामा लाग्न यस शोध कार्यलाई उपयोग गर्न सकिन्छ ।

उच्च कक्षामा पठनपाठन गर्ने विद्यार्थीहरु जो यस विषयमा अध्ययन गर्दछन् तर पनि उनीहरुमा प्रयोग सम्बन्धी द्विविधा हुन सक्दछ र अन्यौल सृजना भएको हुनसक्छ । यो शोधकार्य उनीहरुमा पैदाहुने सम्भाव्य अन्यौलहरुको समाधानका रूपमा आएको छ । विद्यार्थीहरुले यस शोधकार्यलाई आफ्नो आधिकारिक पाठ्य सामाग्रीका रूपमा प्रयोग गरी थप ज्ञान प्राप्त गर्नेहुँदा उनीहरुका लागि यो अनुसन्धान बढी उपयोगी भएको छ ।

यसका अतिरिक्त विभिन्न व्यक्ति तथा संस्थाहरुले यस अनुसन्धानलाई प्रत्यक्ष परोक्ष रूपमा उपयोग गरी आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्न सक्ने हुनाले आज यो शोधकार्यको धेरैभन्दा धेरै उपयोगिता भल्कन्छ ।

सुभावरु

‘दोहाको सीधा उडान’ को सङ्कथन विश्लेषण पश्चात् निम्न पक्षहरुलाई केही सुभावरु दिन आवश्यक ठानेको छु :

भावी अनुसन्धाताका लागि

मूलतः यो शोधकार्य भावी अनुसन्धाताहरुका लागि बढी उपयोगी भएको हुँदा आफ्नो अनुसन्धानमा यस शोध कार्यको प्रयोग गर्न सक्नेछन् । यस शोध कार्यमा ‘दोहाको सीधा उडान’ लाई सङ्कथन विश्लेषणको कोणबाट मात्रै विश्लेषण गरिएको छ । तसर्थ भावी अनुसन्धातालाई निम्न शीर्षकहरुमा पनि अनुसन्धान गर्न सकिने कुरा सुभावरुका रूपमा प्रस्तुत गरेको छु :

- अ. ‘दोहाको सीधा उडान’ नियान्त्रा सङ्ग्रहको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण
- आ. निबन्धका तत्वका आधारमा ‘दोहाको सीधा उडान’ नियान्त्रा सङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण
- इ. सम्बद्धकका आधारमा ‘दोहाको सीधा उडान’ नियान्त्रा सङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण

- ई. सम्बद्धनका आधारमा 'दोहाको सीधा उडान' नियात्रा सङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण
- उ. प्रकरणार्थ विज्ञानका आधारमा 'दोहाको सीधा उडान' नियात्रा सङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण

लेखकका लागि

यस कृतिका लेखकले समग्रमा कृतिलाई उत्कृष्ट रूपमा प्रस्तुत गरेका भए तापनि सूक्ष्म रूपमा अध्ययन गर्दा लेखकले कतिपय ठाउँमा प्रयोग गरेका कतारी भाषाका शब्दले सामान्य पाठकका लागि अर्थ ग्रहणमा कठिनाई सृजना गरेको पाइन्छ। तसर्थ उक्त स्थानमा ( ) कोष्ठकमा नेपाली अनुवाद पनि लेखिदिएको भए वा अन्य कृति रचनामा यो कुरामा ध्यान दिएमा राम्रो हुनेछ।

पाठकका लागि

'दोहाको सीधा उडान' का पाठकहरूले कृतिको अध्ययन गर्नपूर्व यस शोधकार्यको अध्ययन समेत गरेमा कृतिको गहन अध्ययन गर्ने सक्षमता प्राप्त हुने तथा अन्य कृतिहरूमा पनि सम्बद्धक र सम्बद्धनको अवस्था पहिचान गर्न सहज हुँने हुँदा यस शोधको अध्ययन अनिवार्य रूपमा गर्न सुझाव दिइन्छ।

सन्दर्भ सूची

- अधिकारी, गंगाप्रसाद (२०६९), नेपाली यात्रा साहित्य र भाषा: सक्षिप्त दिग्दर्शन, प्रज्ञा, कमलादी, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज र भट्टराई, बन्दी विशाल, प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, कमलपोखरी, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।
- कोइराला, विष्णुप्रसाद (२०६८), संकथन विश्लेषणका आधार, कनकाई प्रवाह (सम्पा), पोखरेल, कोमलप्रसाद र अन्य, सुरुङ्गा : कनकाई प्रतिभा प्रतिष्ठान ।
- पोखरेल, बालकृष्ण (२०२५), यी नियान्त्रावारे, बेलायततिर बरालिंदा, काठमाडौं: साभा प्रकाशन ।
- भण्डारी, पारसमणी, ओभा, रामनाथ र अर्याल, डोलराज (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- भण्डारी, पारसमणी र नेपाल, शक्तिराज (२०६७), प्रायोगिक भाषा विज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, मोहनराज (२०६६), आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठक मैत्री समालोचना, काठमाडौं: क्वेष्ट पब्लिकेसन
- सारेभा, अनास्तासिया (सन् २०१०), ग्रामाटिकल कोहेजन इन आर्गुमेन्टेटिभ एसएज बाई नर्भजियन एण्ड रसियन लर्नर्स ।

व्यक्ति वृत्त

नाम : लीलादेवी गेलाल

जन्म : २०४४-१२-२६ गते

जन्मस्थान : गौरादह नगरपालिका-९, भापा

स्थायी ठेगाना : शिवसताक्षी नगरपालिका-४, भापा

माता : निर्मलादेवी गेलाल

पिता : विष्णुप्रसाद गेलाल

पती : होमप्रसाद दुलाल

नागरिकता : नेपाली

सम्पर्क नं. ९८१६९४४९९९

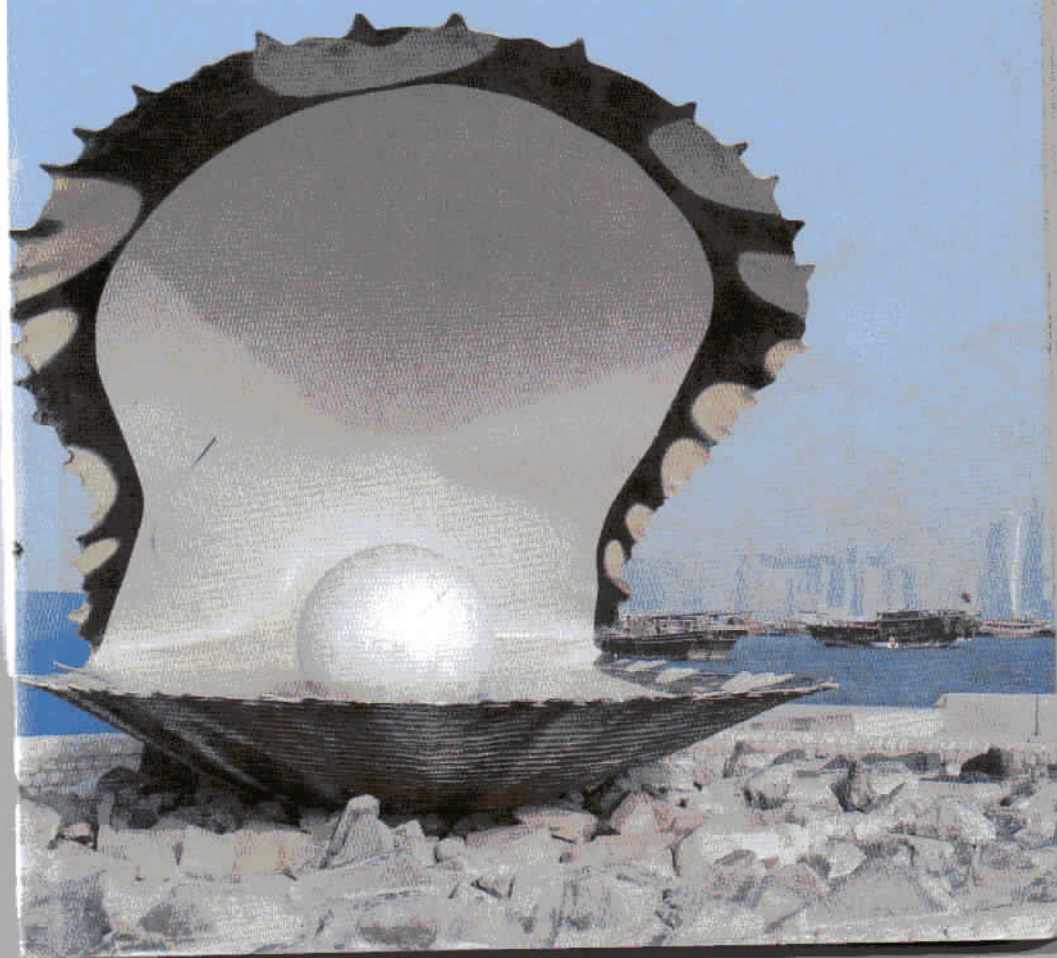
शैक्षिक योग्यता

क्र.सं.	तह	बोर्ड	साल	मूल विषय	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	S.L.C	S.L.C.	२०६०		४१२	५२
२	+2	H.S.E.B.	२०६३	नेपाली	५६१	५६
३	B.Ed.	P.U.	२०६६	नेपाली	८५०	५७
४	M.Ed.	T.U.	२०६८	नेपाली	५६१ (अनुसन्धान बाहेक)	५६ (अनुसन्धान बाहेक)
५	सम्प्रति	कार्यालय			पद	स्थायी नियुक्ति मिति
		श्री हिमालय आधारभूत विद्यालय रतुवामाई न.पा. १० सातमेडी, मोरङ		शिक्षक (नि.मा/तृ)		२०७२/११/१०

दोहाको सीधा उडान

(नियान्त्रा)

जय छाड्छ

जय छड्छ

चैत २६, २०११

वास्तिम ढ, भोजपुर, कोसी

प्रथम प्रकाशित रचना

अफालिएका फूलहरू (कथा, जनजागृति साप्ताहिक, २०३४)

प्रकाशित नियन्त्रण सङ्ग्रहहरू :

कङ्गारुको देशदेखि आइफेल टावरसम्म (२०५२)

चाँप फुल्ने पहाड मुन्तिर (२०५४)

बादल सँदाको जुरिच (२०६०)

बिछलेटो आकाशको धरातलतिर (२०६२)

दोहाको सीधा उडान (२०७३)

कविता सङ्ग्रहहरू

पोटोम्याकको किनारमा (भाषा नेपाली/अङ्ग्रेजी) (२०५८)

छाड्छाका प्रेम कविताहरू (भाषा नेपाली/अङ्ग्रेजी) (२०६२)

दयाट आइ लभ्द द वर्ल्ड (भाषा अङ्ग्रेजी) (२०७३)

यात्रामा कविता (भाषा नेपाली/हिन्दी) (२०७३)

पथप्रदर्शक सङ्ग्रहहरू

अमेरिका यात्रा : अध्ययन र इलम (२०६२)

कतार सारथि (२०७२)

मुद्रक : साझा प्रकाशनको छापाखाना, पुलचोक, ललितपुर, फोन ५५२१०२३, फ्याक्स ५५४४२३६